

MASARYKOVA UNIVERZITA

Fakulta sociálních studií

Katedra environmentálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Zelené matky: Proměna přístupu ke spotřebě u environmentalistek -
prvorodiček

Vypracovala: Marie Drahoňovská

Vedoucí práce: Mgr. Vojtěch Pelikán, Ph.D.

Brno, 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracovala samostatně a za využití zdrojů, které ve své práci náležitě cituji.

V Brně dne 13. 12. 2018

.....
Marie Drahoňovská

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce, Mgr. Vojtěchovi Pelikánovi, Ph.D., za podnětné rady, komentáře a tipy na články, které mi umožnily dívat se na téma mé bakalářské práce v širší perspektivě. Děkuji mu také za čas, který byl ochotný věnovat konzultacím i odepisování na všetečné e-maily.

Velké díky patří také Mgr. Lucii Galčanové, Ph.D., která mě povzbudila k širší interpretaci dat. Je na místě poděkovat také všem respondentkám za jejich drahocenný čas a za ochotu nechat mě nahlédnout do zákulisí fungování jejich domácnosti.

V neposlední řadě chci poděkovat také své rodině, za potřebné povzbuzení i pomoc s korekturou textu. Děkuji Davidovi za jeho trpělivost a jeho přítomnost ve chvíli, kdy mi psaní nešlo zrovna nejlépe a Jáje za její rady a utěšování.

Anotace

Bakalářská práce se věnuje individuální proměně přístupu ke spotřebě pro-environmentálně smýšlejících žen, po narození jejich prvního dítěte. V práci popisují environmentální aspekty mateřství a s nimi spojená specifická dilemata, se kterými se environmentalistka – prvorodička vypořádává. Mezi ty patří samotné rozhodnutí mít dítě, ale i následné materiální zabezpečení potomka. Text pojednává o mateřství ve smyslu significant life event, zlomovém okamžiku v životě ženy, který může vést ke změně jejích hodnot i k proměně vnímání sebe samé, a to směrem k environmentálně šetrnějším činnostem, i k rezignaci na mnohé snahy o snížení dopadu rodinné spotřeby na přírodu. Výzkum ukázal, že se u environmentalistek po porodu posílila tendence k ochraně jim blízkého prostředí a k řešení lokálních problémů, zatímco zájem o globální environmentální problémy klesl.

Klíčová slova: mateřství, matka, pro-environmentální chování, significant life event, spotřeba, dilema,

Abstract

This bachelor thesis focuses on the change of the individual consumers' attitude of environmentally conscious women after the birth of their first child. In this thesis I describe the environmental aspects of motherhood, and the specific dilemma connected to it, which has to be considered by environmentally conscious first time mothers. The decision to give birth itself could be considered environmentally problematic, also material necessities for the baby after birth has to be taken into account. This work also studies motherhood as a significant life event and the breaking point in a woman's life. Therefore, it could affect her values and self-perception in a pro-environmental direction as well as lessen her efforts to lower the impact of her family on nature. The research shows, that the bias of environmental protection in the surroundings and the concern for local problems has strengthened with the transformation to motherhood, while the focus on global environmental problems has decreased.

Key words: motherhood, mother, pro-environmental behaviour, significant life event, consumption, dilemma

Obsah

ÚVOD	1
Environmentalistky v roli matek.....	2
TEORETICKÁ ČÁST	4
1. Mateřství v environmentální perspektivě.....	4
2. Motivace k mateřství u environmentalistek.....	6
3. Mateřství jako significant life event.....	7
3.1. Transformace ženy v matku, změna životního stylu.....	8
3.2. Rodičovství a partnerský vztah	8
4. Sociální a mediální normy spojené s péčí o děti a se spotřebou.....	10
EMPIRICKÁ ČÁST.....	12
1. Výzkumný vzorek	12
1.1. Doporučení od informátorů.....	12
2. Kritéria pro výběr vzorku.....	14
2.1. Rodiny s jedním dítětem ve věku do dvou let.....	14
2.2. Pro-environmentální chování	14
2.3. Sebedefinice žen.....	14
2.4. Blízkost.....	14
3. Charakteristika vzorku	15
3.1. Tabulka č. 1.....	15
4. Metoda výzkumu.....	17
4.1. Metody získávání dat.....	17
4.2. Metody zpracování dat	18
4.3. Etika výzkumu.....	19
5. Analýza.....	20
5.1. Zelenost očima matek.....	20
5.2. Změna vnímání sebe samé	21

5.3.	Spotřební dilemata	23
5.3.1.	Plínky	24
5.3.2.	Spotřeba specificky luxusního zboží.....	26
5.3.3.	Proměna nákupní strategie	27
5.3.4.	„Zelené“ obydlí	28
5.3.5.	(Ne)pořízení nových spotřebičů	30
5.3.6.	Staronové vybavení.....	30
5.3.7.	Dary nedary	31
5.4.	Přechod od vaření k polotovarům.....	32
5.5.	Zdraví.....	32
5.6.	Proměna potřeb.....	33
5.7.	Propad příjmů	35
5.8.	Další dítě.....	37
6.	Diskuze.....	38
5.	Limity výzkumu	42
6.	Závěr	43
7.	Jmenný index	45
8.	Seznam příloh.....	46
9.	Tabulky	46
10.	Zdroje.....	47
11.	Příloha č. 1: Informační souhlas	54
12.	Příloha č. 2: Dotazovací schéma	56
13.	Příloha č. 3: Zadání bakalářské práce.....	58

Citační norma: ČSN ISO 690

Rozsah práce: Rozsah vlastního textu práce včetně poznámek, bez bibliografie, příloh, anotace a obsahu práce je **15 919** slov, celkem 17 533 slov.

ÚVOD

Populace zemí globálního západu vymírá. Míra natality v nich nedosahuje míry mortality, čímž se mimo jiné snižuje i produktivní složka populace. To vede k obavám o zajištění potřeb stárnoucích generací a k růstu procenta pracovních migrantů.^{1,2} Média, politici i společnost proto tlačí na ženy, aby měly děti. „Ve snaze motivovat ženy k mateřství dnes dominuje především zájem o udržení rozvinutých sociálních států (a jejich duchovních systémů),“ (Mareš, 2002: 86).

Pro člověka, který se zabývá environmentálními problémy, má ale rozhodnutí založit rodinu svá specifika. „Stále více lidí se rozhoduje nemít dítě z důvodu klimatické změny,“ píše Roy Scranton (2018, vlastní překlad). Ve svém článku cituje reportáž Maggie Astor,³ podle níž mají ženy obavy z budoucnosti, která by jejich potomka mohla potkat. „Mezi obavy o kvalitu života dnes rozených dětí patří pobřežní záplavy, divoké požáry a extrémní počasí, které bude stále častější,“ (Astor, 2018, vlastní překlad). K zvážení se nabízí i fakt, že rozhodnutí mít dítě představuje pravděpodobně největší příspěvek k osobní uhlíkové stopě (Wynes, Nicholasová, 2017).⁴ „Rozhodnutím mít v rodině o jedno dítě méně člověk sníží svou uhlíkovou stopu o obrovských 58,6 tun oxidu uhličitého, což je zhruba stejné ušetření emisí, jako kdyby 700 teenagerů recyklovalo jak nejlépe je to možné do konce svého života,“ (Perkins, 2017, vlastní překlad). Žena totiž přivádí na svět novou lidskou bytost s potřebou jíst, někde bydlet, cestovat za prací či na dovolenou a v neposlední řadě potřebou dále se rozmnožovat.

Přijmout opatření k vyřešení environmentálních problémů tak často komplikuje i jejich radikalita. Mezi nejefektivnější řešení na úrovni jedince patří například nejíst maso, nelétat letadlem, omezit automobilovou dopravu, nebo jak napsal Scranton

¹ „Předpokládá se, že přirozený přírůstek populace (rozdíl mezi počtem narozených a zemřelých) se bude od roku 2016 dále pohybovat v negativních hodnotách. Počet zemřelých by měl překročit počet narozených o 1,3 milionů do roku 2050,“ (Eurostat Statistic Explained, 2016, vlastní překlad).

² V České republice byl naopak v posledních dvou letech přirozený přírůstek v pozitivních číslech, natalita byla vyšší, než mortalita (Český statistický úřad, 2018).

³ Vznik reportáže na toto téma poukazuje na skutečnost, že se jedná o určitý fenomén. Myšlenky o dobrovolné bezdětnosti jsou šířené mezi širší veřejnost.

⁴ O uhlíkové stopě se začalo mluvit až poměrně nedávno v souvislosti s klimatickou změnou. Oxid uhličitý přispívá ke tzv. skleníkovému efektu, tudíž je zodpovědný za globální oteplování. Uhlíková stopa vypočítává množstvím oxidu uhličitého (CO₂), který jednotlivci/rodiny/firmy/instituce/státy vypouští do atmosféry jak přímo (spalováním pohonných hmot či spotřebou energií), tak nepřímo (emise spojené se spotřebou energie potřebné ke zpracování jídla, k výrobě produktů, či k likvidaci odpadu). „Toto množství se udává v jednotkách hmotnosti: gramech, kilogramech či tunách,“ (Hra o Zemi, 2007).

(2018), neexistuje efektivnější způsob snížení své uhlíkové stopy, než sebevražda: „Když už jsi mrtvý, nebudeš spotřebovávat žádnou další elektřinu, nebudeš už jíst maso ani spalovat další benzín a určitě nebudeš mít další děti,“ (vlastní překlad). S takto radikálními řešeními se jen těžko smíříme. Věříme, že stále existují jiné možnosti, jak změnit svět k lepšímu a jak se zachránit před kolapsem systému přírody v její dnešní podobě. „Hrozby, které plynou ze současného lidského chování vzhledem k budoucímu stavu přírody, zůstávají pouhým teoretickým tématem a abstraktním varováním vědců,“ (Librová, 1993: 19). Neztrácíme naději v nápravu lidstva.

Právě rodičovství má přitom i svou ekologicky příznivou polohu; v mnoha ohledech může vést právě k takovéto nápravě jedinců. Narození dítěte může kromě uhlíkové a ekologické stopy ovlivnit i motivaci jeho rodičů k ochraně přírody. „Jelikož se matka ocitá v situaci, kdy musí konkrétně řešit doposud neznámé situace, ať už praktického rázu či postojově výchovného, je přirozeně otevřenější radám a tématům, která pro ni do té doby byla irelevantní. Může se začít více zajímat o zdravou stravu, ekologické pleny či přírodní kosmetiku nebo správný typ obuvi,“ (Zavala, 2017: 27). Období raného rodičovství je momentem, kdy jsou matky prvorodičky otevřené ke změnám ve svých rutinních praktikách: „reflektují způsob života, který chtějí pro sebe a pro své dítě,“ (Burningham a kol., 2014: 214, vlastní překlad).

Environmentalistky v roli matek

O proměně životního stylu partnerů po narození dítěte hovoří mnohé studie. Ve většině z nich je ale pohled samotných pro-environmentálně smýšlejících respondentek na proměnu jejich spotřeby zmíněn jen letmo, pokud vůbec. Jak se ženy, které se ztotožňují s environmentálně šetrným způsobem života, vypořádají s rolí matky? Je pro ně mateřství příležitostí k posílení pro-environmentálních stránek životního způsobu, nebo naopak ve svém úsilí polevují? Jaké oblasti spotřeby spojené s dítětem považují za nejkritičtější? Změní se jejich pohled na sebe samé jako na environmentalistky? Odpovědi jsem hledala v rozhovorech s ženami, které jsem nazvala Zelené matky. Vyznačují se skromným životním stylem, snaží se vědomě snižovat svou spotřebu nebo se nějak jinak angažují v ochraně přírody a zajímají se o environmentální problémy.

Svou prací bych chtěla přispět k povědomí o dilematech, se kterými se environmentalistky po porodu vypořádávají. Nechci se zabývat výpočtem spotřeby

v domácnosti prvorodiček, jako to přede mnou už dělali mnozí (The VOICE group, 2010, Thomas a kol., 2017, Černická, 2004⁵). Nechci ani sledovat, jak se změní styl nakupování u prvorodiček (Burningham, Venn, 2014). O to víc času a prostoru bych chtěla věnovat zachycení emické perspektivy celé problematiky, kterou do života prvorodiček vneslo miminko. Velkou inspirací a důležitým zdrojem pro mě byly také knihy paní profesorky Librové, pojednávající o dobrovolné skromnosti i o ekologickém luxusu, které ani po letech neztrácí na aktuálnosti (1993, 2004).

Proměna spotřebního chování s příchodem prvního dítěte mě zajímá i z toho důvodu, že se mě osobně dotýká, stejně jako všech žen, které se snaží žít pro-environmentálně a plánují v budoucnu založit rodinu. Mým cílem je prostřednictvím výzkumu zprostředkovat svědectví žen, které už si touto životní etapou prošly a jejich příběhy mohou být inspirací i zbavením iluzí pro ty, které mateřství teprve čeká.

⁵ Kolegyně Lucie Černická napsala v roce 2004 svou diplomovou práci na téma environmentálních aspektů spotřeby spojených s rodičovstvím. Ve své práci analyzovala spotřebu domácnosti, zkoumala její objem a strukturu. Její text byl pro mě obohacující a v mnohém z něj ve své bakalářské práci čerpám.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Mateřství v environmentální perspektivě

Těhotenství a rané rodičovství je zlomovým okamžikem v životě moderního člověka. Nezlepší-li stát podmínky, které v současnosti mladým matkám nabízí, může rodičovství znamenat omezení vzdělání, pracovních příležitostí a snížení finančního ohodnocení. Pro environmentalistky mnohdy rodičovství představuje navíc také různé ústupky v jejich snaze žít způsobem k přírodě co nejšetrnějším.

Rostoucí lidská populace je jedním ze zásadních faktorů způsobujících neudržitelný tlak na biologické systémy. Na exponenciální růst populace a problematiku rostoucího konzumu přitom poukazují různí vědci a myslitelé už desítky let. Radikální řešení zastavení růstu navrhoval například Paul R. Ehrlich ve své knize *The Population Bomb* (1969), ve které zároveň prezentoval dodnes stále využívanou rovnici IPAT, tedy že „dopad (I = impact) je výsledkem funkce mezi velikostí populace (P-population), její blahobytností (A= affluence) a technologiemi (T-technology),“ (Kolářová, 2010: 15). Ehrlich tehdy apeloval na radikální zásahy v populační politice od sterilizace až po antikoncepci, aby se růst populace buď zastavil, nebo dostal do záporných hodnot. Jenom tak lze podle něj předejít hladomoru. Od dob Ehrlicha se populace více než zdvojnásobila. V roce 2011 přesáhla celosvětová lidská populace hranici sedmi miliard a předpokládá se, že do roku 2100 bude na planetě žít už přes deset miliard lidí (Chalecki, 2013: 169).

Problematická začíná být i skutečnost rostoucí životní úrovně v zemích třetího světa. Navíc s tím, jak v těchto zemích narůstá populace, zvyšuje se i spotřeba energií a znečištění přírody. „Kolik lidí může žít na této Zemi, s jakou životní úrovní a jak dlouho?“, zní jedna z ústředních otázek zprávy *Meze růstu*, nad kterou se autoři zamýšleli už v roce 1973 (Meadows a kol. 1973: 34). Na tuto otázku do jisté míry odpovídají výpočty ekologické stopy,⁶ které ovšem stejně jako mnohé další vědecké teorie poukazují na to, že už dnes jsme hladinu udržitelnosti překročili.

⁶ Výpočet ekologické stopy znázorňuje, jakou měrou zatěžuje daná populace přírodu. Reprezentuje území v globálních hektarech, které populace potřebuje k udržení své současné úrovně spotřeby zdrojů a k likvidaci všech vytvořených odpadů (Wackernagel, M., Reese, W., 1996: 5).

Přestože porodnost v ekonomicky rozvinutých zemích dlouhodobě klesá, je to právě populace těchto zemí, která má největší dopad na znečištění a likvidaci přírody. „Každé dítě, které dostane do kolébky vysoce konzumní životní styl, v průmyslovém světě tak běžný, má šanci ovlivnit životní prostředí několikanásobně destruktivnějším způsobem než dítě narozené v rozvojové zemi,“ (Gore, 1992: 274).

Je vůbec možné povznést se nad přirozenou touhu člověka rozmnožovat se, kterou zmiňoval už Malthus ve své populační teorii v 18. století? (Seidl, Tisdell, 1999: 396). Založit rodinu je přirozený instinkt, zlomový okamžik života, „nejsilnější pud, který člověk má, základní naplnění principu každé lidské společnosti a nezbytná podmínka smysluplného světa člověka,“ (Scranton, 2018, vlastní překlad). Nejde proto pouze o rozhodnutí, zda dítě mít, či nikoli. Rodičovství je přeci jen pro většinu lidí důležitou sociální rolí, bez níž by jejich život nebyl úplný. „Pro ženu znamenalo dítě do nedávna základ jejího sociálního statusu a hlavní osu její identity,“ (Mareš, 2002: 85). I člověk, který má o environmentálních problémech dobrý přehled, pochopitelně většinou rodinu založit chce. Důležitý je proto i přístup, se kterým se postaví k novým oblastem spotřeby, které jsou s narozením dítěte spojené.

Snaha chovat se šetrně k přírodě může pramenit i z obav z klimatické změny. Výzkum Ekholma a Olofssona (Ekholm, Olafsson, 2017) pojednává o tom, že rodičovství bývá v literatuře často spojováno s obavami o budoucnost, které budou muset potomci čelit. Pokud by tato úvaha byla správná, narození dítěte by mělo mít environmentálně kladný vliv na způsob života rodičů. Avšak to se v jejich průzkumu neprokázalo. Přirozený optimismus lidem nedovolí uvěřit, že by jejich dítě mělo jednou žít v bídě. „Pokud něco neuvidíme na vlastní oči, nepovažujeme to obvykle za důležité. Vinou této vizuální závislosti se zpomaluje naše reakce na ztenčení ozonové vrstvy nebo na globální oteplování,“ (Winter, Koger, 2009: 173).

Podle longitudinálního výzkumu Thomase a kol. (2017) se frekvence pro-environmentálních činností s narozením dítěte snižuje, a pokud roste, je environmentálně šetrnější řešení zároveň zdravější volbou, či jinak přispívá k blahobytu dítěte: „pouze rodiče s již vysokým povědomím o environmentálních problémech prokazují v souvislosti s narozením jejich prvního dítěte nepatrné zvýšení touhy chovat se šetrněji k životnímu prostředí, ovšem tato intence se ne vždy odráží na jejich

následném jednání,“ (Thomas a kol., 2017: 274, vlastní překlad). Potřeba chránit přírodu se odsouvá až za nutnost zajistit dítěti vhodné podmínky pro život.

2. Motivace k mateřství u environmentalistek

Některé ženy se rozhodnou být dobrovolně bezdětné, což „vysvětlují ideologickými důvody vycházejícími z jejich hodnotových orientací (vztah k přírodě, starost o životní prostředí, boj proti přelidnění planety apod.)“ (Hašková, 2006: 92). Jiné zvolí cestu menší oběti a sníží svůj vysněný počet dětí, např. jedno dítě namísto dvou (Astor, 2018). Pro-environmentální ženy však mohou ve svém potomkovi zároveň vidět naději pro budoucí svět. Jejich motivací k mateřství tak může být výchova nové generace, zodpovědnější k přírodě.

Kromě osobních motivací se ženy v produkčním věku setkávají s tlakem společnosti a médií, které apelují na roli ženy jako matky a vytvářejí obrázek těhotenství jako nejdůležitější události v životě ženy. „Otevře-li totiž člověk jakýkoliv časopis pro těhotné, najde v něm přinejmenším jeden odkaz na to, že těhotenství je nejradostnější období v životě ženy – většinou s fotografií šťastně se tvářící těhotné ženy,“ (Mareš, 2002: 89).

Na ženu je zároveň vytvářen tlak ze strany příbuzných i porodičských kamarádek, které se žen často tážou, kdy už budou mít také miminko. Tlak „má podobu verbální a nepřímou, mnohdy velmi jemnou, symbolickou a rafinovanou a používá různých ikon a prezentací,“ (Mareš 2002: 90). Na bezdětnou ženu „po třicítce“ pak společnost často pohlíží skrz prsty. Rozhodnutí nemít dítě z důvodu ochrany přírody či z obav z klimatické změny, proto před většinou lidí není lehké obhájit. Ani ženy, které se rozhodnou mít dítě, to však u svých příbuzných, známých, či ve svých vlastních očích podle poznatků Mareše nebudou mít lehké. „Převládající ideologií pak je, že „nestačí jen být matkou, je třeba být dobrou matkou“, a ani to není postačující, „je také nezbytné se z toho radovat,““ (Mareš, 2002: 89). Mateřství je často spojeno s vnitřní rozpolceností, která mimo jiné pramení ze sociálního a kulturního tlaku na to být podle převládajících ideologií dobrou matkou. Společensky prosazovaná ikona dobré matky může mít vliv na pro-environmentální chování ženy, která ve snaze správně plnit svou novou roli matky může v některých oblastech podlehnout konzumerismu (The VOICE group, 2010).

3. Mateřství jako significant life event

Jako significant life events jsou označovány ty momenty v lidském životě, které jsou pro jedince v něčem jedinečné, netradiční a zlomové. Za takový okamžik můžeme označit například stěhování, změnu povolání, vstup do manželství nebo odchod do důchodu. Podle Burninghamové a Vennové (Burningham, Venn, 2017a: 3) v těchto okamžicích dochází k narušení každodenních zvyklostí člověka, který se tak stává otevřenějším k různým alternativám. V době životních mezníků také často dochází ke změnám spotřebních vzorců.

Mezi základní zlomové okamžiky života patří i mateřství - z ženy se stává matka, přebírá zodpovědnost za novou lidskou bytost. Její život už nebude jenom o tom, jak se postarat o sebe, jak zajistit své základní potřeby; mnohé vlastní potřeby jsou převáženy požadavky dítěte. „Nově nabytá mateřská role mění nejen to, jak na ženu pohlíží její okolí a co se od ní očekává, ale zároveň ji nutí přemýšlet i sama o sobě v jiném světle. Dosavadní identita a zvyky se stávají fluidní a každodenní život se proměňuje,“ (Zavala, 2017: 26).

Podle Migheliho se domácnost stává více tradiční a přiklání se k mateřství jako k nejdůležitější roli ženy. „Rodičovství vede k posílení role ženy jako pečovatelky o dítě a role muže jako živitele rodiny,“ (Migheli, 2018: 183, vlastní překlad). Většina žen považuje porození dítěte jako své osobní poslání, které dříve či později musí být naplněno. Proto když tento okamžik v jejich životě nastane, je pro ně důležité se s ním co nejlépe vypořádat a uspět.

Ženy, které se snaží žít co nejšetrněji k přírodě, se po porodu musí vyrovnat s novými otázkami ohledně jejich spotřeby. Narození dítěte s sebou může nést spoustu nových povinností a potřeb, které často není možné předem odhadnout. Počínaje u spotřeby jednorázových plenek, přes potřebu většího automobilu, vybavení domácnosti, stěhování rodiny na venkov, kde bude pro dítě příznivější prostředí, až po celkovou spotřebu energií. Potřeby rodiny se mění a s nimi i směr investic rodiny. Podle kolektivu autorů The VOICE group⁷ může být proměna ženy v matku propojená s nákupem specifického zboží, pomocí něhož se žena utvrzuje ve své nové sociální roli (The VOICE

⁷ Členy výzkumné skupiny The VOICE Group (Voicing International Consumption Experiences) jsou: Andrea Davies, Susan Dobscha, Susi Geiger, Stephanie O'Donohoe, Lisa O'Malley, Andrea Prothero, Brandi Sørensen, Thyra Uth Thomsen. V textu pro jednoduchost uvádím pouze název skupiny.

group, 2010). „Především ženy pocházející ze střední třídy považují za důležitou součást bytí dobrou matkou environmentální hledisko,“ (Burningham, Venn, 2017a: 7, vlastní překlad).

3.1. Transformace ženy v matku, změna životního stylu

Proměna životního způsobu nepřichází až s okamžikem narození dítěte. První změny přichází už v těhotenství, kdy žena často musí změnit své stravovací návyky. Kromě toho, co žena s ohledem na zdraví plodu konzumovat nesmí - nikotin, alkohol, kofein, či jiné návykové látky, existuje obecná představa i o tom, co by naopak jíst měla. Předpokládá se, že se bude stravovat zdravě v rámci běžného pojetí zdravé stravy. (Gram a kol., 2017: 436-437). Její jídelníček bude pestrý, aby dítěti nic nechybělo.

To může být problém především pro ženy vegetariánky či veganky. „Postoj zdravotnických profesionálů vůči alternativní výživě bývá spíše negativní kvůli obavě z rizik výživové nedostatečnosti. Hlavním rizikem je omezování pestrosti stravy a z toho vyplývající nedostatečný příjem živin,“ (Kmošková, 2015: 16). Samy za sebe si environmentalistky způsob životního stylu dokážou obhájit, ale ve chvíli, kdy jsou zodpovědné za jinou lidskou bytost, může přijít do jejich života dilema. Mohou si na své svědomí vzít důsledky, které by vegetariánství či veganství mohlo způsobit jejich dítěti?

3.2. Rodičovství a partnerský vztah

Mateřství s sebou přináší velké množství podstatných životních změn i v partnerství. Pár ztratí jeden z peněžních příjmů rodiny, mění se sociální role obou rodičů, utváří si nové hodnoty. „Dítě vytváří z dyády ženy a muže trojúhelníkový vztah a rozmnožuje v něm možné strategie a umožňuje vytváření různých koalic,“ (Mareš, 2002: 88). Vztah matky s dítětem bývá pro ženu zvláště v raném dětství mnohdy silnější než vztah s jejím životním partnerem. „Především v rané fázi života dítě vyžaduje intenzivní a nepřetržitou péči a zcela tak určuje běh domácnosti a reorganizuje životní styl a návyky rodiny,“ (Zavala, 2017: 26). Partner se tak může cítit odsunut na „druhou kolej“. Mezi společné aktivity patří například nakupování, které se „uskuteční jako výlet ve chvíli, kdy a kde je dítě šťastné. Umožňuje strávit čas s partnerem a dát mu příležitost cítit se zapojen,“ (Burningham, Venn, 2014: 221). Výzkum dále popisuje, že proměna ženy v matku je spojená i s intenzifikací chutě starat se o pohodlí dítěte, partnera i o zdraví planety (Burningham, Venn, 2014: 222).

Novorozene působí zranitelně, bezmocně, a matka se tak vyrovnává se starostmi o jeho spokojenost. „Pro ženy je nejdůležitější být v rámci časových a finančních možností co nejlepšími matkami,“ (Burningham, Venn, 2017b: 88, vlastní překlad).

U prvorodiček často v konečném důsledku převáží potřeba pohodlí a čistoty nad nízkou spotřebou, což vede například ke koupi pračky či k používání jednorázových plenek. Výzkum Burninghamové a Vennové poukazuje na to, že se rodiče snaží upravit své aktivity tak, aby co nejlépe vyhovovaly potřebám dítěte. Tento fenomén můžeme sledovat například na výše zmíněném výzkumu, který poukazuje na paradox přetopování obydlí. „Zatímco zdravotníci radí vyvarovat se přehřátí dítěte, u účastnic výzkumu byla častější obava, aby dítěti nebyla zima.“ (Burningham, Venn, 2017b: 84-85, vlastní překlad). Kdyby šlo jen o samotné rodiče, pravděpodobně by si jen oblékly teplejší oblečení, ale kvůli strachu o dítě nechají raději zapnuté topení.

V průběhu těhotenství se navíc samotný partnerský vztah stává více veřejným. Podle Maříkové nám „společnost a kultura coby rodičům jasně říká, zda děti mít, či nemít, kolik jich mít, případně kdy – v jakém věku je vhodné je mít a kdy už se to naopak zase „nehodí“, co máme dělat, jak se máme coby matky a otcové chovat.“ (Maříková In: Decarli Valdřová, 2004: 41). Tato pravidla má každá kultura nastavená jinak. Něco jiného znamená, narodí-li se rodičům dcera v Indii a něco jiného, narodí-li se v Evropě. Rodiče po narození jejich prvního potomka „často věci dělají určitým způsobem, protože zohledňují, co chtějí ostatní (i když je to občas v kontrastu s tím, co by dělali, kdyby „to bylo jen na nich“). (Burningham, Venn, 2014: 221). Společenské normy a hodnoty včetně náboženství jsou důležité pro snazší orientaci v každodenním životě, zároveň jsou ale kruté k těm, kteří se je rozhodli dobrovolně nedodržovat, či je z nějakých důvodů (například zdravotních) dodržovat nemohou. Mezi ně se často řadí i pro-environmentálně smýšlející lidé, kteří mnohdy neakceptují společenské normy například ve zdravotnictví (očkování, antibiotika), ve stravování, či v odporu ke klasickému systému vzdělávání.

4. Sociální a mediální normy spojené s péčí o děti a se spotřebou

V průběhu dvacátého století dochází ke krizi tradiční rodiny.⁸ Několikagenerační domácnosti se rozpadají a okruh nejbližší rodiny se zužuje. Někdejší roli širšího příbuzenstva, sousedství či církve matkám nahrazují státní instituce, média, mateřské spolky a mnohem více také kamarádky a kamarádi. Dříve se mateřské chování předávalo v rodině přímou zkušeností. Soužití několika generací vedlo k tomu, že v domácnosti vždy bylo nějaké dítě, o které bylo třeba se postarat. „Jako i v jiných případech zde platí, že zkušenost předávaná přímo, vzorem chování, které je možno pozorovat a zažít, je trvalejší a lépe přijatelná, než teoreticky sdělované poučky. Pokud ovšem takový přímý vzor v nejbližším okolí chybí, jsou nuceni rodiče (matky) přijímat výchovné názory či představy o výchově ze širšího okolí. (Lacinová, In Plňava, 2002: 155). Samozřejmě i dnes se zkušenosti matek předávají z generaci na generaci, ovšem „ústně a mnohdy nevhodnou moralistní formou, která může být vnímána jako zasahování babiček do samotného rozhodování života mladé rodiny““ (tamtéž).

Pozici rádce v otázkách mateřství dnes často přebírají média, která tak sehrávají významnou roli v utváření podoby rodičovství (Zavala, 2017: 11). Ženy vyhledávají informace na internetu, v těhotenských příručkách či na těhotenských kurzech. V těhotenství se žena připravuje na roli matky nejen teoreticky, ale i prakticky – shání vybavení pro každodenní potřeby dítěte. Koupí nového kočárku, oblečení, látkových či jednorázových plenek, hraček a postýlky, to vše společnost považuje za samozřejmou výbavu rodiny s malým dítětem. Zároveň média, závislá na příjmech z inzerce, vidí v přírůstku do rodiny nového konzumenta. Marketingový tlak je přitom často v rozporu s propadem příjmů, se kterým se matka na mateřské dovolené musí vypořádat. (Lacinová, In Plňava, 2002: 155).

Velkou roli v tlaku na konzum hrají také sociální sítě. Ty o každém uživateli shromažďují informace o jeho aktivitě na stránce, zvané „cookie“, které slouží ke zjišťování preferencí jedince, lepšímu zaměření reklamy a obchodním účelům. (web

⁸ „Vinou rostoucí dělby práce a oddělení pracovního prostředí od prostředí domácího byly oslabeny funkce, které rodina zastávala v tradiční společnosti. Především se jednalo o její produkční funkci a dále funkci výchovnou a vzdělávací (převzala škola), jako i funkci pečovatelskou (převzaly nemocnice, jesle, mateřské školy atd.). [...] Poklesla porodnost, snížil se počet rodin s jedním dítětem a přibýlo dobrovolně bezdětných.“ (Nešporová, 2005: 6).

Ochrana soukromí a smluvní podmínky, Google]. Ve chvíli, kdy sociální sítě o ženě zjistí, že je těhotná, začnou ji automaticky nabízet veškeré vybavení využitelné pro dítě i matku. Tuto informaci získávají aplikace jako je Facebook velmi snadno, ať už podle jedincem vyhledávaných témat při „surfování“ na internetu, tak ze soukromých konverzací na sociálních sítích. Neustále vystavení reklamě je velmi účinnou strategií firem, jak získat nové zákazníky a matky na mateřské jsou pro ně velmi lukrativním cílem.

I pro ženy, které se snaží snižovat svou každodenní spotřebu, může být těžké odolat tlakům médií a společnosti a upřednostnit obnošené oblečení či opotřebované kočárky před novými, moderními (a dražšími) kousky. Jednou z podmínek pro založení rodiny je proto pro ženy často i finanční rezerva, což potvrzuje i výzkum Zárate-Alvy a kol., zabývající se mateřstvím u adolescentek. „Za nezbytnou podmínku pro založení rodiny, označily adolescentní matky a bezdětné dívky finanční stabilitu...“ (Zárate-Alva a kol., 2018: 75).

Vzorce spotřebitelského chování jsou předávány historicky, rodinnými rutinami, pomáhají matce k vyjádření své identity, ale i při tvorbě sociálních vztahů. V rozhodování jsou ženy často ovlivňovány sociálními a kulturními normami, které kladou důraz na pohodlí, profit, svobodu a bezpečí (Hobson, 2003: 102). Tyto hodnoty jsou mediálně a společensky silně prosazované, ač jejich naplnění často vede k prohloubení environmentální zátěže.

„Základním požadavkem na primárního pečovatele, kterým byla a je nejčastěji matka, už tedy není pouze samotné přežití potomka, nýbrž maximální rozvoj jeho potenciálu a naplnění i mnohem sofistikovanějších psychologických potřeb, jejichž definice však snadno podléhá módním trendům. Historicky došlo k posunu vnímání jak dětství, tak i mateřství.“ (Zavala, 2017: 9) Od matky se očekává, že její dítě je čisté, upravené, zdravé, dobře živené, v ideálním případě již od útlého věku navštěvuje různé „kroužky“ – např. od třetího měsíce kojenecké plavání, od roku je kolektivně vzděláváno v různých mateřských spolcích (zpívánky, cvičení nebo angličtina). Ve chvíli, kdy se v těchto kategoriích matka začne vymykat běžným standardům, společnost na ni začne vyvíjet tlak, ať už se jedná o tlak ze strany příbuzných, kamarádek, či učitelek ve školce.

EMPIRICKÁ ČÁST

Empirická část se věnuje rozboru a interpretaci rozhovorů s šesti Zelenými matkami. Při rozhovorech jsem si kladla otázku, jak narození dítěte ovlivnilo spotřebu v domácnosti pro-environmentálně smýšlejících žen. Je dítě v jejich životě spíše motorem, nebo brzdou na cestě k uvědomělému spotřebitelství? Nezajímaly mě přesná čísla a statistiky, ale především svědectví žen, jejich vzpomínky, postoje a dilemata.

1. Výzkumný vzorek

Při konstrukci výzkumného vzorku jsem si nejprve musela vyjasnit, kdo jsou pro mě ony Zelené matky, které chci zkoumat. Do svého výzkumu jsem hledala ženy prvorodičky, které se vyznačují pro-environmentálním chováním. „Pro-environmentální chování je takové chování, které je obecně (či podle poznatků environmentalistiky) v kontextu dané společnosti hodnoceno jako šetrná varianta environmentálního chování či příspěvek ke zdraví životního prostředí. [...] Opakem je chování poškozující životní prostředí,“ (Krajhanzl, 2010: 244).

Vzhledem k tomu, že pro-environmentální chování je hodnota, kterou jedinci přisuzuje daná společnost, rozhodla jsem se ženy do svého vzorku vybírat na základě doporučení od různých informátorů a výzkumný vzorek dále rozšiřovat pomocí metody sněhové koule (snowball sampling⁹). Při výběru respondentek jsem se také nechala inspirovat prací kolegyně Lucie Černické, která pro svůj výzkum hledala podobný vzorek žen. Do svého výzkumu zařadila rodiny s jedním dítětem ve věku do dvou let, které se snaží o environmentálně šetrný způsob života. Důležitá pro ni byla i ideová samostatnost rodiny a doporučení od informátorů (Černická 2004: 10). Já jsem do svých kritérií pro výběr vzorku zařadila věk dítěte, dobrovolnou skromnost matky, sebedefinici žen a doporučení od informátorů.

1.1. Doporučení od informátorů

Informátory jsem vybírala různými způsoby. Nejprve jsem se ptala svých známých, jestli neznají ženu, která by podle nich mohla být vhodnou respondentkou pro můj výzkum. Obrátila jsem se také na členy facebookové skupiny Environmentální studia FSS

⁹ Snowball sampling je oblíbenou metodou výběru respondentů v kvalitativním výzkumu. „Výzkumník zvolí jednoho nebo několik málo jedinců k interview. Tyto osoby slouží pak jako informátoři pro doporučení dalších zajímavých členů populace,“ (Hendl, 2005: 152.)

MUNI, kde se sdružují studenti Katedry environmentálních studií brněnské Masarykovy univerzity. Všechny jsem se zeptala na stejnou otázku, která zněla:

„Znáte ve svém okolí ženu s jedním malým dítětem ve věku do dvou let, která se vyznačuje tím, že žije skromně, snaží se vědomě snižovat svou spotřebu nebo se nějak jinak angažuje v ochraně životního prostředí a zajímá se o environmentální problémy?“

Informátory jsem také požádala, aby mi spolu s e-mailovým a telefonickým kontaktem na Zelené matky zaslali i několik vět o tom, proč si myslí, že zrovna tato žena je vhodnou respondentkou pro účely mého výzkumu. Poprosila jsem je i o krátký popis způsobu života zmíněných žen. Informátory jsem zároveň žádala o možnost odvolat se na ně při domlouvání schůzky s respondentkou a za jejich případné přimluvení.

Na prosbu o doporučení respondentek se mi ozvaly pouze ženy, což přisuzuji tématu práce. Dvakrát jsem narazila na problém s tím, že informátorky nechtěly poskytnout bližší informace o ženách z důvodu letos nově zavedené ochrany osobních údajů GDPR (General Data Protection Regulation). Zaručily se ale, že žena splňuje má kritéria výběru. Jejich doporučení jsem proto využila a na způsob životního stylu rodiny jsem se pak vyptávala přes email nebo facebookovou konverzaci samotné matky. V získaných medailoncích se objevovaly velmi podobné informace. Informátorky mi doporučily ženy, které se podle nich zajímají o environmentální problémy a které svým chováním nějakým způsobem vybočují z řady. Jednalo se například o chování žížal v kuchyni, používání látkových plín nebo pěstování zeleniny na balkóně.

Od deseti informátorek jsem dostala kontakty na celkem čtrnáct Zelených matek. Tři z nich nesplňovaly některé z mnou stanovených kritérií. Ze zbývajících jedenácti žen jsem vybrala šest, se kterými jsem se setkala k rozhovoru. Vzhledem k tomu, že se medailonky obsahově výrazně nelišily (všechny ženy se zabývaly environmentálními problémy, snažily se používat látkové plínky a nakupovat zdravé a lokální potraviny), vybírala jsem finální vzorek na základě mé důvěry k informátorovi, částečně také blízkosti bydliště, určující byly i časové možnosti oslovených žen a jejich ochota k osobnímu setkání. Vzhledem k tomu, že jsem jako metodu výzkumu kromě hloubkového rozhovoru chtěla použít také zúčastněné pozorování, bylo pro mě důležité, aby žena souhlasila se schůzkou u sebe doma.

S ženami jsem před schůzkou ještě komunikovala přes Facebook, abych se ujistila, že skutečně splňují má kritéria.¹⁰

2. Kritéria pro výběr vzorku

2.1. Rodiny s jedním dítětem ve věku do dvou let

Předpokládala jsem, že největší proměnu v chodu domácnosti ženy zaznamenají s příchodem prvního potomka, méně už pak u dalších dětí. Proto jsem do svého výzkumného vzorku vybrala pouze prvorodičky s dítětem ve věku do dvou let. Hranici dvou let jsem zvolila z důvodu, že v tomto období je dítě ještě silně vázané na přítomnost matky, většinu času tráví v její přítomnosti, a to i z toho důvodu, že do dvou let mnohé matky dítě ještě i kojí. Matka navíc proměny ve spotřebě aktuálně prožívá, má svůj předchozí život v živé paměti a může tak lépe reflektovat změny, které v domácnosti po narození dítěte nastaly. V tomto období se také na spotřebě domácnosti nejvíce promítne používání plenek, ať už v podobě odpadu, nebo vyššího účtu za energie.

2.2. Pro-environmentální chování

Hledala jsem ženy, které se vyznačují snahou a ochotou aktivně snižovat svou spotřebu, a to nikoli z důvodu finanční náročnosti, ale z ohleduplnosti vůči přírodě.

2.3. Sebedefinice žen

Do finálního vzorku jsem v závěru zahrнула ženy, které samy sebe považují za člověka, který se zajímá o environmentální problémy a které dobrovolně omezují svou spotřebu.

2.4. Blízkost

Při výběru respondentek jsem příliš nedbala na regionální různorodost místa bydliště, jelikož se domnívám, že toto kritérium nemá vliv na výsledek mého výzkumu. Zohledňovala jsem, aby pro mě návštěva nebyla náročná na cestování. Chtěla jsem, aby byly do vzorku zahrnuty ženy jak z měst, tak z venkova, což se mi podařilo. Mluvila jsem s ženami z Libereckého, Pardubického, Moravskoslezského a Jihomoravského kraje.

¹⁰ V jednom případě jsem na základě této rozpravy musela respondentku ze vzorku vyřadit. Informátorka, která mi ženu doporučila, totiž nevěděla, že má tato Zelená matka už druhé dítě.

Konkrétní místo bydliště Zelených matek v bakalářské práci z důvodu udržení anonymity nezmiňuji.

3. Charakteristika vzorku

Jedna z žen si nepřála uvést své jméno, část svolila k užití jména křestního, většina povolila zveřejnění celého jména. Pro jednotnost jsem se rozhodla použít u všech respondentek jenom křestní jméno, u respondentky, která si přála zůstat v anonymitě, používám přezdívku.

3.1. Tabulka č. 1.

Jméno	Věk	Věk dítěte	Rodinný stav	Povolání	Vzdělání	Město/Venkov
Patricie	29	8 měsíců	Svobodná	Průvodkyně v lesní školce	SŠ	Město
Anna	31	14 měsíců	Vdaná	Průvodkyně v lesní školce, Doktorandka	VŠ	Venkov
Barbora	27	18 měsíců	Svobodná	Porodní dula, průvodkyně v lesní školce	VŠ	Město
Eva	30	21 měsíců	Vdaná	Soudkyně	VŠ	Město
Jana	28	3 měsíce	Vdaná	Scénografka	VŠ	Město
Pavlína	31	17 měsíců	Vdaná	Lektorka environmentální výchovy	VŠ	Město

Čtyři respondentky se před mateřskou dovolenou profesně věnovaly alternativní výchově dětí. Polovina žen z mého výzkumného vzorku je průvodkyněmi v lesní školce a zároveň stály při samotném vzniku těchto školek, Pavlína se pak věnuje vyloženě environmentální výchově. Tento jev jsem předem nezamýšlela, povolání žen jsem zjistila až při samotném rozhovoru. Rozhodla jsem se ale tento aspekt nebrat jako

diskvalifikující, a to z toho důvodu, že neznám socio-demografické charakteristiky základního souboru a nemohu proto ani vyloučit možnost, že většina pro-environmentálně smýšlejících žen tíhne k povolání v oblasti environmentálního vzdělávání. Jev si vysvětluji tak, že i pro informátorky, které mi ženy doporučily, je toto povolání jedním z aspektů pro-environmentální orientace žen.¹¹

Zatímco pět z mých respondentek se dlouhodobě zajímá o stav životního prostředí a snaží se snížit svůj podíl na jeho devastaci, Eva se environmentálně šetrnému spotřebitelství začala věnovat až s příchodem mateřství. Dlouho jsem proto váhala, zda Evu do výzkumu zahrnout. Nakonec ale převážily zajímavé podněty, které z našeho rozhovoru vzešly a proto jsem ji do finálního vzorku zařadila.¹²

Výběr respondentek pomocí metody sněhové koule jsem nakonec nevyužila, a to přes to, že každá ze Zelených matek znala vždy minimálně jednu další respondentku vhodnou pro můj výzkum. Při vedení posledního, šestého rozhovoru, se už mnohé poznatky opakovaly. Informace, které jsem od této respondentky získávala, už pro mě byly často známé, při tomto rozhovoru jsem si však utříbila hlavní témata. Okamžiku, kdy už rozhovory výzkumníkovi nepřinášejí nové poznatky, se obvykle říká saturace.¹³ Uvědomuji si, že z rozhovorů s šesti respondentkami nemohu vyvozovat závěry, které by platily pro všechny matky environmentalistky. Shrnula jsem ale hlavní dilemata, u kterých je pravděpodobné, že se s nimi budou zabírat i další pro-environmentálně zaměřené ženy a v těchto kategoriích jsem došla až k teoretické nasycenosti.

Respondentku Patricii jsem již dříve znala, ovšem i jí jsem do svého vzorku vybrala na základě doporučení od informátorky, jelikož já sama jsem o jejím mateřství nevěděla. Troufám si tvrdit, že naše předchozí známost nebyla natolik hluboká, aby mohla negativně ovlivnit výpovědi respondentky. Naopak si myslím, že důvěra mezi námi vedla k širšímu otevření tématu a získání nových podnětů pro můj výzkum.

¹¹ Jedná se ale o zajímavý poznatek, který mě vedl k zamyšlení, zda jsou tyto pozice pro Zelené matky typické, nebo zda jsem se právě o těchto ženách dozvěděla na základě jejich širokého sociálního kapitálu, který jim práce ve školství přináší.

¹² Odlišnost Evy od ostatních respondentek jsem ale v analýze zohlednila. Její výpovědi pro mě hrály především při rozboru změny postojů s příchodem mateřství sekundární roli, sloužily k dokreslení určitých fenoménů.

¹³ „Fáze zkoumání saturovaného materiálu je nezbytná, protože právě ona umožní lépe testovat výsledky a posoudit, zda a do jaké míry mohou být zobecněny,“ (Kaufmann, 2007: 121).

4. Metoda výzkumu

4.1. Metody získávání dat

Se Zelenými matkami jsem vedla polostrukturované rozhovory. Při tvorbě schématu a vedení rozhovoru jsem se nechala inspirovat knihou Jean-Claudea Kaufmanna „Chápající rozhovor“ (Kaufmann, 2007). Nejprve jsem si proto připravila dotazovací schéma (viz příloha č. 2), v němž jsem si uspořádala témata, o kterých jsem se chtěla s respondentkami bavit. Načrtla jsem si taky zjišťovací otázky, pomocí nichž jsem chtěla získat odpovědi na mé výzkumné otázky. Pro finální úpravu schématu byl zásadní první rozhovor s Patricií, po němž jsem některé tematické okruhy vyřadila a dotazovací schéma celkově zestručnila. Zjišťovací otázky pro mě byly spíše inspirací, než abych se jich při rozhovoru striktně držela.¹⁴

Vždy jsem se snažila, abych s respondentkami prošla všechna navržená témata, jejich pořadí se ale měnilo v závislosti na odpovědích. Občas jsem poznala, že některá témata nejsou pro ženu relevantní, například vzhledem k jejímu odporu k radikalitě, a proto jsem je vynechala. Většina otázek ale zůstala při všech rozhovorech stejná. Vždy jsem se ale snažila nechat dostatek prostoru pro každé téma a také zachovat logiku v jejich pořadí (Kaufmann, 2007: 52-53). Zelené matky jsem pozorně poslouchala a dotazovací schéma jsem rozšiřovala o doplňující otázky, zapisovala jsem si také myšlenky, které mě při rozhovoru napadly.¹⁵

Délka rozhovorů se pohybovala mezi 40 minutami a 1,5 hodinami. Snažila jsem se být pro ženy v komunikaci partnerkou, narušit hierarchii rozhovoru a raději si povídat v přátelském tónu (Kaufmann, 2007: 56). Podle Kaufmanna se u chápajícího rozhovoru „tazatel aktivně zapojuje do otázek, aby vzbudil zájem dotazovaného,“ (Kaufmann, 2007: 23). Podle autorových slov je v pořádku a dokonce žádoucí komentovat odpovědi respondenta svými názory a myšlenkami, spíš než držet si odstup a bez emocí klást otázky.

Další metodou pro sběr dat bylo zúčastněné pozorování. Rozhovory jsem prováděla ve čtyřech z šesti případů v domácnostech respondentek. Na návštěvě jsem musela brát

¹⁴ Dotazovací schéma jsem při rozhovorech měla při sobě v tištěné podobě. Při prvních rozhovorech mi pomohlo v orientaci, při posledních už jsem ho téměř nepotřebovala.

¹⁵ „Nejlepší otázka nefiguruje na připraveném seznamu, ale musí vyplynout z toho, co říká respondent,“ (Kaufmann, 2007: 57).

v potaz náročnost vedení rozhovoru v přítomnosti miminek, a proto jsem ve dvou případech přistoupila na schůzku venku, a to na výslovné přání respondentek. I v těchto dvou případech jsme ale byly v prostředí matkám přirozeném, na které s dětmi dochází každý den. Jednou v dětské herně, podruhé v parku nedaleko domova respondentky. I tam se proto dala aplikovat metoda zúčastněného pozorování.

Osobní návštěva u žen doma pro mě byla přínosná z toho důvodu, že jsem jejich odpovědi mohla rovnou porovnávat s tím, co jsem viděla, ať už se jednalo o vybavenost domácnosti, nebo o přístup k dítěti. Zároveň jsem se mohla doptávat na základě podnětů, které vyplývaly z prostředí. Všechny rozhovory se uskutečnily v přítomnosti dítěte, v jednom případě byl přítomný i otec, který se o potomka staral.

4.2. Metody zpracování dat

Při analýze rozhovorů jsem se nechala inspirovat metodou zakotvené teorie¹⁶ podle Corbinové a Strausse, a to z toho důvodu, že mi jejich techniky umožnily jít do hloubky a číst mezi řádky. Zakotvená teorie představuje induktivní přístup k výzkumu, do velké míry tudíž vyplývá z nashromážděných dat. V průběhu celého výzkumu jsem se snažila být otevřená novým podnětům a neustále obměňovat své předpoklady na základě nově získaných informací. „Zakotvenou teorii tvoříme skrz naše minulé a přítomné poznatky, ze setkání s lidmi, skrz perspektivy a výzkumné praktiky,“ (Charmaz, 2006: 10).¹⁷ Zároveň jsem ale měla na mysli i Kaufmannovu kritiku zakotvené teorie (Kaufmann, 2007: 105-107), podle níž je v určitém momentě potřeba upustit od čistě induktivního postupu. Zásadním nástrojem se pak stává teoretická četba, „a stejně tak interpretační odvaha, která by se nikdy neměla nechat převálcovat fakty,“ (Kaufmann, 2007: 107).

Rozhovory jsem doslovně přepsala a k jejich rozboru jsem použila tři základní typy kódování podle Strausse a Corbinové, a to otevřené, axiální a selektivní (Strauss,

¹⁶ Zakotvená teorie patří mezi nejoblíbenější metody kvalitativního výzkumu na světě. Za její zakladatele považujeme sociology Anselma Strausse a Barneyho Glasera, kteří přišli v průběhu 60. let minulého století s konceptem tvorby nové teorie z dat, namísto pouhého testování již existující teorie. Svými metodami nadchli Strauss a Glaser mnoho dalších výzkumníků, které jejich myšlenky dále rozšiřovali. Přístupy k zakotvené teorii se tak liší i výzkumník od výzkumníka. Ve svém výzkumu jsem se inspirovala postupy, které ve své knize „Základy kvalitativního výzkumu“ popisuje Strauss a Corbinová (Strauss, Corbinová, 1999). Tato metoda výzkumu přináší sadu principů a praktik pro sběr, třídění a analyzování dat, spíše než striktně určené předpisy, podle kterých je nutné postupovat.

¹⁷ Kathy Charmaz je další autorkou, která se podrobně zabývala metodou zakotvené teorie.

Corbinová: 246-247).¹⁸ Teoretické kódování jsem začala rozebíráním textu řádek po řádku. (Strauss, Corbinová, 1999: 51). Pečlivě jsem zkoumala věty, krátké úseky, někdy i samotná slova a dělala si k nim poznámky. Z textu jsem také vybírala kódy „In vivo“, „chytlavá slova, která okamžitě přitáhnou vaši pozornost,“ (Strauss, Corbinová, 1999: 48).

V dalším čtení jsem už jednotlivým pasážím přiřazovala jednoduché kódy, a ty následně zařadila do kategorií vytvořených na základě společných jevů. Nejčastější a nejtypičtější kódy jsem použila k prosetí velkého množství dat (Charmaz In: Smith, 2008: 96). Kódy jsem mezi sebou vzájemně porovnávala, řadila je do tzv. rodin kódů a hledala kontrasty, podobnosti a ústřední témata. Na jejich základě jsem potom kategorie zužovala a třídila. Významnou součástí celého procesu bylo také psaní tzv. „memo poznámek“,¹⁹ „záznamů myšlenek, pocitů a nápadů ve spojitosti s výzkumným projektem,“ (Birks, Mills, 2011: 40). Memo poznámky jsou základem diskusní kapitoly.²⁰

4.3. Etika výzkumu

Při výzkumu jsem si uvědomovala, že za respondentkami přicházím s citlivým tématem, které mimo jiné zahrnuje i otázky na přístup k výchově a spotřebu spojenou s jejich dětmi. Aby se ženy necítily pod tlakem a nebály se odpovídat, musela jsem pro ně vytvořit diskrétní prostředí. Před každou schůzkou jsem proto respondentce e-mailem odeslala formulář informovaného souhlasu, ve kterém představuji cíl svého výzkumu, způsob nakládání s informacemi a také specifikuji svobodu respondentek při nakládání s informacemi. Ženy měly možnost rozhovor kdykoli ukončit, či požadovat zpětné vymazání poskytnutých informací. Tuto možnost žádná z nich nevyužila, na rozdíl od autorizace pasáží, které budou v bakalářské práci použity, kterou využila jedna z respondentek. K použitým citacím neměla žádné výhrady.

Rozhovory jsem nahrála na diktafon a zvukový záznam dále používala k doslovnému přepisu i k poslechu. Respondentky jsem vždy upozornila, že diktafon zapínám a ujistila je, že záznam nebude nikde zveřejněn. Rozhovory jsem přepisovala vždy nejdéle den po

¹⁸ Ke kódování jsem nepoužila žádný kódovací software ani program.

¹⁹ Mapping research activities, poznámka autorky.

²⁰ Kapitola 6.

jejich nabrání, pročítala si je a na jejich základě jsem pozměňovala i dotazovací schéma pro další rozhovory.

5. Analýza

V následující části se věnuji interpretaci rozhovorů, zásadním dilematům, které Zelené matky řeší v prvních dvou letech po narození potomka. Výsledky výzkumu shrnuji v podobě analytických kategorií, jako je zelenost očima matek, změna vnímání sebe samé, spotřební dilemata, přechod od vaření k polotovarům, zdraví a proměna potřeb, propad příjmů a další dítě. Následuje diskuze a reflexe limitů výzkumu.

5.1. Zelenost očima matek

„Zelenost“ tvoří část identity mých respondentek. Pro-environmentální chování je široký pojem a má mnoho podob. „Podle vazby chování na různé druhy problémů životního prostředí můžeme rozlišovat oblasti environmentálního chování, které se analogicky týkají zdraví, estetiky, přírodních zdrojů a ochrany života,“ (Krajhanzl, 2010: 245). Mezi mými respondentkami je významná heterogenita, radikalita pro-environmentálních opatření v jejich životě se pohybuje na škále od látkových plenek, přes zdravou a lokální stravu, až po veganství a samozásobitelství. Být „zelená“ si spojovaly především se znalostí environmentálních problémů, zkušeností s environmentální výchovou i s alternativní, veganskou či vegetariánskou stravou. Stejně, jako pestrí, jak je ve své knize popsala profesorka Librová (1993)²¹, i Zelené matky mají často tendenci angažovat se v blízkosti svého bydliště ve věcích veřejných.²² Narození dítěte je v tom v určitých oblastech (například v založení lesní školky) povzbudilo, v radikálním aktivismu, který se vztahuje spíše ke globálním environmentálním problémům, je mateřství spíš brzdí. *„Říkala jsem si, že by bylo super tady tu školku založit, že to potrvá tak rok a půl. [...] Ted' vlastně minulý týden proběhly komunální volby, a když jsem byla za starostou, zjistila jsem, že je to docela politický téma a radnice by to podpořila, ale že je potřeba to nastartovat už teď“* (Anna o založení školky).

²¹ „Těm, jejichž život je ekologicky prospěšný zprostředkovaně, většinou prostřednictvím nízké úrovně spotřeby, budeme říkat „pestrí“,“ (Librová, 1993: 49).

²² „Častým zájmem a pracovní aktivitou těchto lidí (pestrých) jsou pokusy o probuzení života v lokálních komunitách...“ (Librová, 1993: 112).

Janě zase chyběl v jejím blízkém okolí kus přírody, kde by mohla trávit čas se svou dcerou. Napadlo ji proto, že by si ho mohla sama zařídit a renovovat blízký městský park. Přiznává, že je jí blízká i forma radikálního aktivismu, který ale z důvodu nově nabyté role matky neprovozuje. *„Pořád podepisuju nějaké petice, je mi blbý to nepodepsat, ale nevím, jestli kdybych neměla Delfču, tak jestli bych se neangažovala nějak víc. Protože třeba kamarádka pomáhá dělat ten Klimakemp²³ a já jsem tam nebyla, protože minule už jsem vlastně byla těhotná a teď kon tohle, tak nevím...“* (Jana)

Větší důraz na „lokální“ a odvrácení se od „globálního“ se u Zelených matek s narozením dítěte projevila i v informovanosti o environmentálních problémech. Environmentalistky prvorodičky často zmiňovaly, že po porodu přestaly číst denní zpravodajství. Zdůvodňují to tím, že se nechtějí do svého života v tuto chvíli pouštět negativní a deprimující informace. *„Přijde mi, že to často bere životní optimismus a radost. Člověk vidí, kolik je toho na světě špatného, a co všechno se děje. Furt se zaobírá tím negativním, a to já teď úplně nechci“* (Barbora). Oproti tomu se výrazně zvýšilo jejich povědomí o environmentálních problémech jejich každodenního života. Snaží se snižovat spotřebu domácnosti, zajímají se o zdravý životní styl, vzrostl u nich i zájem o ruční práce, které mohou nahradit koupi běžných výrobků, často vyrobených v Číně.

5.2. Změna vnímání sebe samé

Přerod environmentálně žijící ženy na Zelenou matku vede ke změně ve vnímání sebe samé. Žena, která se doposud rozhodovala na základě posouzení dopadu jejího chování na vlastní zdraví a na základě toho, co je podle ní morální (například nejíst maso), se najednou musí rozhodovat i na základě posouzení dopadu na zdraví jejího potomka.

Role matky je proto pro environmentalistky plná rozporů, setkávají se s dilematy, kdy musí jednat v rozporu se svými stávajícími hodnotami, aby naplnily nově nabytou hodnotu dobré matky. Identita, která byla doposud tvořená do velké míry intelektuálním sebe pojetím, se mění v něco tělesného. Tělo ženy se stává nástrojem dítěte k přežití, jídelníček matek se řídí potřebami dítěte. Už se nestravuje podle toho,

²³ Několika denní akce zaměřená na problematiku klimatické změny a na angažovanost lidí ve věcích veřejných. Akci pořádá hnutí Limity jsme my.

co je pro ni morálně přijatelné, ale tak, aby její mléko bylo pro dítě co nejvýživnější a předala mu potřebné živiny.

Z ženy, která se prezentuje jako proenvironmentálně smýšlející, se stává „dobrá kojící matka“. Kojení je pro ženy často zcela zásadní součástí v jejich roli dobré matky. Už v teoretické části, kapitole čtvrté, jsem zmiňovala, že na matky je vyvíjený tlak na dodržování sociálních norem i ze strany společnosti a z médií. Reklamou nastavené normy ideální matky zasáhly například Evu, která měla s kojením potíže. Časopisy, ve kterých se všude píše, jak je kojení pro dítě důležité, přispívají k tomu, že ve chvíli, kdy matky kojit nemohou, cítí selhání. Urputnost v kojení prokázala i Jana, které se po narození dítěte výrazně zhoršila lupénka, přesto ale v kojení pokračuje. *„Nikdo mi neřekne, že kdybych přestala kojit, že by se to spravilo, takže bych přestala kojit a ještě bych měla dítě na sunaru a ještě bych byla nemocná, tak to už by bylo úplně prostě debilní“* (Jana).

Z výpovědí Zelených matek je pro ně kojení úspora, a to jak času, tak energie a peněz. *„Zorka má vždycky možnost mléka, takže nemusím být ve stresu“* (Anna). Kojení matky využívají i k relaxu, ke čtení, k uklidnění dítěte. Zároveň do jisté míry považují i za omezující. Dokud kojí, dítě je na nich po celý den závislé. *„Ale spíš až bude Delfuš větší a nebude potřebovat pořád takhle kojinkat, bude papat jiné jídlo, tak s ní bude moct být víc i táta full time. Jakože teď s ní může jít třeba na procházku max. na dvě hod'ky a pak potřebuje jídlo“* (Jana).

Především pohled na stravu, kterou tělo transformuje na mléko pro dítě, získává novou dimenzi. Strava je občas spojená i s ústupky v pro-environmentálních zásadách žen. Patricie, která se před porodem stravovala (vyjma vývarů v posledních měsících těhotenství) vegetariánsky, přistoupila v prvních měsících po porodu na masitou stravu. Zelenina, kterou se živí většina vegetariánů, její dceru nadýmala, což vedlo k bolestem a pláči. Doktoři dcerce navíc zjistili intoleranci na laktózu. Patricie zmiňuje fakt, že zkrátka potřebovala „něco“ jíst. V souvislosti s vyčerpáním a nedostatečnou časovou kapacitou pro vaření vypráví jednu ze svých vzpomínek, kdy se musela přemoci a překročit hranici svých morálních zásad.

„Mám takovou pavzpomínku úplně hroznou, že jsem si fakt koupila to kuře; teď tam ještě vidím ty klouby to se mi jako fakt nelíbí; a nejel výtah a ona mi dokonce spala, takže

byl jakoby klid, já jsem se neměla jak dostat nahoru, do osmičky, já jsem si tam prostě sedla na shody a začla jsem tam těma rukama jíst to mastný hnusný kuře ona spala a já jsem se naobědvala a byla jsem úplně z toho šťastná“ (Patricie).

Rané mateřství je v některých případech spojené i se sebezapřením a s přemáháním sebe samé, jak tomu bylo u Patricie. Změnit pohled na sebe samou musela i Jana.

„Teď už jsem s celkem zvykla i na ten režim. Si na něj zvykne tělo, ale taky ego, nebo třeba moje ego aspoň, jakože já jsem ta, co je doma s dítětem. Myslela jsem, že to tak nebude, že můj muž chodí do práce a já čekám, až přijde domů, ale je to tak. Snažila jsem se s tím bojovat, ale teď si říkám, že bych nemusela. Přeci jen to není tak dlouho, že jo, jakože jestli je to jeden rok jejího života a pak zas bude větší...“ (Jana).

Svou Zelenost mé respondentky vnímají různě. Například Patricie se děsí toho, že by ji někdo chtěl označit za „bio matku“. S tímto označením má spojeno mnoho konotací, se kterými se neslučuje. *„Líbí se mi racionální environmentalismus. Že nemusím mít tu batikovanou sukni a bydlet v té chalupě“* (Patricie). Oproti tomu Pavlína sama sebe bez problémů ze srandy označuje za ekofašistku. Zároveň Zelené matky tvrdí, že jejich styl výchovy a přístup k mateřství není v jejich okolí zatím běžný. Mimo okruh svých známých se setkávají s kritikou i se situacemi, kdy se cítí jako „exoti“. „I ten, kdo by se rád ekologicky příznivě choval, váhá. Má obavu, že by byl směšný,“ (Librová, 2003: 266). Na základě okolí si pak často ospravedlňují i svoje ústupky v šetrné spotřebě.

5.3. Spotřební dilemata

Tím, jaké věci nakupujeme, si částečně vytváříme i obrázek sebe samých. „S příchodem nové životní role je téměř vždy spojená interakce s nákupním trhem,“ (The VOICE group, 2010: 373). Spotřeba je u proenvironmentálně žijících žen specifická a do velké míry identifikující. Narození dítěte ale může vést k výrazným změnám v nákupu jídla a vybavy domácností. Nákup předmětů podporujících obraz role, se kterou se konzument v přechodném období sžívá, může snížit pocity jeho počáteční nejistoty (The VOICE group, 2010: 374).

Zelené matky se shodly, že první měsíce mateřství pro ně byly šokem. *„Pořád brečela a když jsem ji odložila, tak okamžitě brečela ale takovým způsobem, že to prostě si*

nemůžete říct, že z toho nebudete šílet“ (Pavčina). Jana dokonce mateřství s nadsázkou přirovnala k otroctví. „Mám pocit, že tvůj život skončí a teď prostě žiješ podle toho, co to dítě chce, jako že seš jeho otrok a ono tě 24 hodin potřebuje a chce a ty se o něj musíš starat“ (Jana). Nečekaná náročnost mateřství vedla u Zelených matek k rezignaci na mnohé představy o jejich environmentálně šetrném mateřství, případně k jejich odsunutí do budoucna. „Na takový velký změny člověk nikdy není připravený, musí si je prožít“ (Jana).

5.3.1. Plínky

Za jedno ze svých největších spotřebních dilemat vedle vyšší spotřeby pohonných hmot a výdajů za zdravé jídlo, označovala většina Zelených matek spotřebu plenek. Mají je používat a pokud, tak jaké? Látkové plenky jsou obecně uznávány za environmentálně šetrnější řešení před plenkami jednorázovými. „Opakovaným používáním látkových plen se snižuje tuhý odpad a, pokud to jejich materiál dovoluje, lze je na konci jejich uživatelské fáze jednoduše zrecyklovat,“ (Kubíčková, 2015: 20). Oproti tomu jednorázové plenky se podle Kubíčkové mohou rozkládat až 500 let (tamtéž: 19).

I látkování má ale své pro a proti. V jeho neprospěch hraje například větší spotřeba energií v podobě vody použité na praní, i vysoká cena za moderní, vzorované plenky všeho druhu. Používání látkových plínek plánovaly před porodem všechny mé respondentky. Ovšem postupně začaly dělat v jejich používání ústupky, některé s látkováním ani nezačaly. „Když jsem přišla domů z porodnice, tak jsem si přišla tak nějak frmolovitě, nebo tak, že se s tím srovnávám, že jsem si nemohla ani vzpomenout, proč jsem ty látkové plenky chtěla“ (Jana). „Vzdala jsem to, protože se mi zdá, že Katka prostě čůrá mnohem víc, než všechny ostatní děti. Prostě každých 15 minut byla úplně durch, takže byla prakticky pořád v mokrých čůránkách, a to jsem já nezvládala,“ uvedla důvod k přechodu na jednorázové plenky Pavčina.

Finančně i ekologicky nejpříznivější cestou je tzv. bezplenková metoda, kdy matka od narození dítě učí reagovat na konkrétní podnět, který vede k vyměšování. Fungovat bez plínek se snažila Barbora, Pavčina i Anna a to s různou úspěšností. „Dcerka je od malička bez plín, od druhého měsíce úplně, aj v noci, používaly jsme teda látkové plínky první dva měsíce, když jsme někam jely“ (Anna), ovšem později přiznává, že i ona občas sáhla po jednorázových plenkách, a to ze začátku v porodnici a později, když začala

s dcerkou chodit do práce do lesní školky. Vzhledem k tomu, že se mi tuto informaci zdráhala přiznat a sdělila mi ji mezi řečí až úplně na konci rozhovoru, přišlo mi, jako by jí tento ústupek trápil. Podobné pocity prožívá s plenkami i Barbora. *„Je to asi takový největší, co nás trápí, co se tý ekologické s tím dítětem týče“* (Barbora). Nad spotřebou jednorázových plenek se pozastavuje i Patricie *„Když jsme třeba někde na návštěvě, nebo je dva dny používám, když třeba nemám vypraný látkový, tak to ten koš musíme vynést třeba po dni. To mi přijde jako opravdu nejhustší“* (Patricie).

Okamžiky, ve kterých Zelené matky sahají po jednorázových plenkách, se v odpovědích opakovaly – po návratu z porodnice, kdy si potřebují ještě zvyknout na svou novou roli matky, daly dítěti jednorázové plenky všechny mé respondentky, dále na cestách, občas i v noci. Hlavní záminkou, kterou ženy vysvětlovaly svou částečnou nebo úplnou rezignaci na látkové plenky, bylo pohodlí, ať už jejich, nebo dítěte. Patricie, Barbora i Jana mají také obavy, aby plenky neomezovaly dítě v pohybu. *„Používali jsme látkové plenky, ale to teď už nepoužíváme. Kryštof je přestal chtít, protože mu dělají takovou tu velkou bambuli na zadku, a to mu nevyhovuje“* (Barbora).

Ve výzkumu The VOICE group, o kterém jsem mluvila už v teoretické části²⁴, se zkoumané prvorodičky zmínily, že je mateřství vedlo k objevení zcela nového konzumního světa, ve kterém je těžké se zorientovat (The VOICE group, 2010: 382). Mé respondentky zažívaly velkou náročnost v používání látkových plenek, která ovšem netkví pouze v tom, zda dítěti vyhovují či nikoli. Podle Zelených matek se z látkování stal byznys, kterému jde těžko porozumět. *„Mně přišlo, že by na to člověk potřeboval druhou vysokou školu,“* (Eva). Systémy různých firem, které plenky vyrábí, mezi sebou navíc nejsou kompatibilní. Kdo nenajde staré plenky, které používaly jeho babičky, ale rozhodne se investovat do nového vybavení, zaplatí podle Barbory za vybavení až 15 tisíc.

„Přijde mi fascinující, že ten prvotní impuls pro většinu těch maminek je asi ten ekologický, přitom je to takový byznys. Jako kolik v dnešní době existuje těch značek, a teď se předháněj v tom, kdo udělá lepší vzor, a teď ty maminky samozřejmě všechny chtějí mít ty plínky s těma traktorka, a pak se podle mě trošku vytrácí ten původní záměr“ (Eva).

²⁴ Kapitola 4.

Patricie a Eva vyjadřovaly velkou radost, kterou jim používání látkových plen přináší. „Mám látkovky a mám z nich vždycky hroznou radost“ (Patricie). „Pak jsme nějakou dobu zase plně látkovali a byla jsem z toho nadšená,“ shrnuje etapu úspěšného používání látkových plenek Eva. Rozhodnutí vyloučit, nebo aspoň omezit spotřebu jednorázových plenek můžeme považovat za formu ekologického luxusu,²⁵ kdy se ženy rozhodnou pro náročnější variantu, která je v mnoha ohledech omezuje, ale je příznivější k životnímu prostředí, a proto jim činí radost a naplňuje jejich konání hlubším smyslem. „Ono se to vyvíjelo. Do jeho třech měsíců to šlo úplně samo, to byla fakt jako krása. Potom měl takové období vzdoru, tak se mu úplně nechtělo. Tak jsme to tak různě zkoušeli. Do té doby jsme s ním chodili na kyblíček, pak zase kyblíček odmítal, tak jsme začali chodit na umyvadlo. Ale pak jak to dítě začalo být aktivní, lízt, tak se to zase nedařilo jako před tím“ (Barbora).

Na výpovědi Barbory můžeme sledovat ustavičnou snahu o to porozumět potřebám dítěte, ale zároveň pokaždé, když je to možné, vybrat ekologicky příznivější přístup k plenkám. Její chování směřuje k ekologickému luxusu, protože Barbora ve svém jednání zohledňuje přírodu a není ukvapená. Věnuje dítěti čas a pozornost aby zjistila, jak s ním má v určité období jeho vývoje pracovat. Všechny Zelené matky se snaží spotřebu plenek omezit do míry, která je pro ně v určitý okamžik uskutečnitelná. U mých respondentek se však vyjma Anny jednalo spíše o občasnou záležitost, která probíhá v etapách.

5.3.2. Spotřeba specificky luxusního zboží

Dítě u mých respondentek probudilo potřebu specifického luxusního zboží. Jedná se například o dřevěné hračky, zboží spojené s kontaktním rodičovstvím, jako je učící věž, ale především o fenomén barefootových bot²⁶. Tento druh bot měly všechny děti Zelených matek kromě dcery Jany, která zatím nechodí, občas je měly i matky samy.

Shodují se na tom, že je pro ně důležité kupovat věci kvalitní a nejlépe lokální. Za takovou hodnotu zboží jsou pak ochotné si připlatit. „Svým způsobem ten náš přístup

²⁵ Ekologický luxus ve své knize Vlažní a váhaví, kapitoly o ekologickém luxusu, definovala profesorka Hana Librova následovně: „Ekologický luxus je ekologicky příznivé chování, které uvědoměle zmenšuje ekologickou stopu, v různé míře je schopno sebeomezení a vztahuje se k nemateriálním, kulturou oceňovaným hodnotám. Ekologický luxus označuje spíše prvky či segmenty chování než celý životní způsob,“ (Librová, 2003: 61).

²⁶ Barefootové boty jsou boty bez tvrdé podrážky. Materiál se přizpůsobuje tvaru nohy a vytváří pocit chůze naboso.

k rodičovství, který máme, je možná finančně v něčem náročnější [...]. Třeba teď, když už chodí, člověk mu chce koupit nějaké barefootové boty a ne normální někde od Vietnamců za tři sta, ale třeba za tisícovku a on za dva měsíce z nich vyrostl a člověk musí kupovat nový“ (Barbora).

5.3.3. Proměna nákupní strategie

Velkým spotřebitelským tématem pro Zelené matky je jídlo, a to z pohledu kvality i ceny. Kromě Anny Zelené matky zmiňují ve spojitosti s narozením miminka znatelné změny ve nákupní strategii. Častěji nakupují u malých podnikatelů a ve zdravých výživách, což jim činí radost. I v tomto případě můžeme mluvit o ekologicky luxusní aktivitě, kdy se zákaznice těší z kvalitního zboží, osobního kontaktu s prodávacem a zároveň podporuje malé producenty a zdravé zemědělství. Supermarket je ale i nadále hlavním zdrojem potravin v „zelených“ domácnostech. K nákupu ve zdravých výživách se totiž dostanou hlavně z důvodu vysokých cen spíše příležitostně a v menším objemu. *„Máme tady nově otevřený bezobalový obchod a ještě se bude otevírat jeden, tak tam Lukáš dnes asi pro čtyři věci jde“ (Barbora).* Patricie, Jana i Anna využily možnosti objednat si bio bedýnku s čerstvou a lokální zeleninou od drobných zemědělců.

Narození dítěte mělo u mých respondentek vliv na množství potravin nakoupených v supermarketech, které se významně zmenšilo. Mnohem častěji teď řeší i složení potravin. *„S Kryšpínem z výchovného důvodu do supermarketu moc nechodíme“ (Barbora).* K výrazné změně došlo u Evy, která dříve environmentální způsob stravy příliš neřešila. *„Změnilo to pro nás přístup k potravinám, protože když jsme mu měli začít něco dávat, tak jsem řešila, odkad to budeme brát. Jinak jsme byli zvyklí nakupovat všechno v supermarketu“ (Eva).* Pavlína se zase snaží nakupovat *„české věci, nejlépe aby v tom složení nebylo příliš mnoho špatných ingrediencí. Teďkon jako s tím dítětem, do jednoho roku nesmí dítě ani sůl. Takže v čem je sůl, v čem sůl není, ta je úplně ve všem skoro“ (Pavlína).*

Přesto, že ženy tvrdily, že nepociťují ve svých životech finanční tíseň, cenu potravin při nákupu zohledňují. *„Do zdravíčka chodím ráda, ale tam to lítá“ (Patricie).* *„Když prostě je nějaký dobrý poměr cena výkon tak kupujeme nějaký bio věci“ (Jana).* *„Máme tu teď nově otevřený bezobalový obchod, což je strašně super, akorát je tam hrozně draho, [...] takže já si tam udělám jednou za měsíc procházku, koupím tam pár věcí, protože mě to je hrozně blízky a chci to jako podpořit, ale není to na to, aby tam člověk dělal rodinné*

nákupy, protože to bychom museli mít opravdu o hodně víc peněz, abychom to utáhli“ (Eva). Nakupování bio věcí už ale není pouze záležitostí environmentálně smýšlejících lidí. Bio kvalita je obecně vnímaná jako zdravější varianta. „Poptávka po biopotravinách rok od roku roste, nyní se hovoří přímo o boomu. Dle toho se zvyšuje i počet míst, kde lze bio nakoupit, stejně jako sortiment,“ (web Ekologický institut Veronica). Samotné tíhnutí k tomuto druhu stravy proto není překvapující. Zajímavé ale je, že i Zelené matky, které jsou zvyklé si za pro-environmentální „luxusní“ zboží připlatit, mají k drahému jídlu výhrady. Vysvětlují si to tím, že jídlo je každodenní lidskou potřebou. Zatímco do bot, oblečení, výbavy, investujeme sumu peněz jednou za čas, rozhodnutí, zda koupit dražší či levnější variantu potravin, musíme řešit téměř denně.

S narozením dítěte se u matek posílila chuť k samozásobitelství. Dvěma respondentkám - Barboře a Anně, se minimálně v letních měsících daří získávat zeleninu a ovoce z vlastní zahrady a starost o ni považují za svůj koníček. Další ženy o možnosti samozásobitelství mluvily, ovšem v současné době o ni neuvažují. „*Žádné ukvapené rozhodnutí jako krávu, kozu, ovce. Chceme pořád tak nějak cestovat, takže první rok to zkusíme, jak to tam bude fungovat bez těhletech zvířat“* (Patricie o nově zakoupeném pozemku).

K uvědomělému spotřebitelství patří také konzumace masa, nad kterou se Zelené matky zamýšlejí. Snaží se svou spotřebu masa snižovat, každá v odlišné míře. Respondentky, které jedí maso, uvedly, že ho kupují od známých či z bio chovů, nebo ho dostanou od příbuzných s vlastním chovem. Patricie například zmiňuje, že její rodiče pořídili kvůli vnučce slepice, aby měla čerstvá vajíčka, Barbora zase od rodičů občas dostane králíka. „*Maso je velké téma, protože to kupovat bio, tak to stojí hrozných peněz. Takže něco máme jako od zdrojů, od známejch, teďkon babička pořídila králíky,“* (Barbora).

5.3.4. „Zelené“ obydlí

Rodičovství bylo u pěti Zelených matek spojené s investicí do vlastního bydlení. Ve dvou případech se přestěhovaly do domu, ve kterém bydlí i jejich rodiče a to z finančních i z praktických důvodů. Barbora přijala nabídku rodičů partnera a odstěhovala se do vícegeneračního bytu, ve kterém má nejen jistotu střechy nad hlavou, ale zároveň ušetří. „*Nemusíme platit nájem, jen energie. Takže sice to tady máme takový skromný, protože máme jenom dvě místnosti a koupelnu, ale bohatě nám to stačí“* (Barbora). Ovšem

nedlouho poté i ona zmiňuje, že by s partnerem v budoucnu rádi koupili pozemek, kde by s dětmi trávili teplejší měsíce v roce. Další dvě rodiny v souvislosti s narozením dítěte koupily nemovitost. *„Když jsme začali s manželem plánovat, že bychom chtěli rozšířit rodinu, tak jsem si neuměla představit, že bych byla s malou dcerkou v bytě. Chtěla jsem investovat do vlastního bydlení, nechtěla jsem být v nájmu“* (Anna).

Kromě jistoty hledaly Zelené matky v koupi vlastního bydlení i návrat do přírody, ve které samy ve většině případů vyrůstaly. Při hledání „správného domova“ pro rodinný život ženy často tíhnou k nostalgii. Tři respondentky vzpomínaly na svá dětská léta, na čas strávený v přírodě a v rodinném kruhu. Zmiňovaly se, že by pro své dítě chtěly zajistit stejné podmínky, jako měly ony v dětství. Proto když kupovaly nemovitosti, tak na venkově, nebo se stěhovaly aspoň do blízkosti parku. Město je podle nich pro dítě limitující, zatímco přírodě přisuzují pozitivní dopady na dítě. *„Tím, že máme malou dcerku, tak přestěhování bylo to nejlepší rozhodnutí, co jsme mohli udělat“* (Anna).

Jana se s manželem přestěhovala do většího bytu v centru města, i ona ale do budoucna sní o domečku na venkově, dokonce ho vnímá jako nutnost. *„Vlastně to vnímám jako velký plus, řekla bych až nutnost. Myslím si, že je to osvobozující“* (Jana). Život na venkově si spojuje s celkovým zpomalením a se svobodou, kterou si pamatuje z vlastního dětství. *„Je to takové idylické v tom, že jako dítě prostě jdeš a hraješ si venku, jdeš, kam chceš. Potom, když jsem přijela tady, tak jsem vůbec nechápala tu limitovanost městských dětí, že vyjdeš z domu a není tam s čím si hrát a nemůžeš jít, kam chceš“* (Jana).

Zelené matky vyhledávají kontakt s přírodou, v případě Patricie a Anny se stěhují na venkov i za cenu budoucího každodenního dojíždění. *„Hlavně pro ni bych chtěla, aby byla v novém domě co nejdřív. Až bude starší, tak to asi na tý samotě nebude mít ráda, tak aby si tam užila, když bude maličká, běhat tam po louce a po lese. Pak budeme muset všude taxikářit“* (Patricie). Patricie už předem předpokládá, že venkov není pro dospívajícího člověka ideálním místem pro trávení svého volného času. Počítá s tím, že se zvýší jejich potřeba jezdit autem, ale za svobodu spojenou s venkovem ji to stojí.

Zelené matky hledají ve svém spotřebitelském životě kompromisy, jak být dobrou mámou a zároveň zodpovědnou spotřebitelkou ve vztahu k životnímu prostředí. Dvě Zelené matky, které už koupily pozemek na venkově, investovaly do již zastavených ploch, které dále rekonstruují, aby nepřispívaly k dalšímu záboru půdy. *„Hledali jsme*

místo, které bude dobře dostupné vlakem, abychom nemuseli jezdit autem... tohle byl starý dům, který byl na spadnutí a my jsme ho zrekonstruovali podle původních parametrů“ (Anna).

5.3.5. (Ne)pořízení nových spotřebičů

Předpokládala jsem, že v souvislosti s mateřstvím se ženy obklopí různými elektrickými spotřebiči, které ženám na mateřské a později rodičovské dovolené ušetří čas i osobní energii. Investice se ale v tomto ohledu významně nezvýšily. V souvislosti s narozením dítěte si Patricie a Jana pořídily sušičku, Anna zase myčku, zbytek respondentek se bez nových spotřebičů obešel. *„Ne, nemáme myčku. My vlastně tím, že jsme si pořídili plyn, tak ani rychlovarnou konvici nemáme, takže jen lednice, pračka a trouba elektrická“ (Barbora).*

Zajímavým poznatkem je, že sušičku používají výhradně matky bydlící v bytě bez zahrady, Patricie, Jana a Eva, která ovšem využívala sušičku u rodičů. Eva zmiňuje, že u nějakých značek plenek se člověk bez sušičky ani neobejde. Pavlína se proto takovým plenkám vědomě vyhnula: *„to je strašně moc všech možností, takže takový ty (plenky) na které je potřeba sušička, ty jsem vůbec nesháněla, a měla jsem normálně takový ty hadry po mě“ (Pavlína).* *„Máme sušičku, a to je prostě tvůj hodně dobrý kámoš, když máš dítě,“* pochvaluje si spotřebič zase Jana, která sušičku dostala darem od svého dědečka.

5.3.6. Staronové vybavení

Výbavou pro dítě rozumím oblečení, kočárek, nosítka, vaničky, hračky i kuchyňské potřeby a nábytek. Zelené matky čerpaly při shánění vybavení především ze svého sociálního kapitálu. Dostaly ho od svých známých, rodiny a kamarádů darem, nebo je odkoupily za symbolickou cenu.

„My jsme se poptali, poslali jsme nějaké maily, co ještě nemáme, jestli někdo něco nemá ve sklepě, co třeba nepoužívá, a jako, skoro všechno se nám tak nějak sešlo. Prostě fakt jako nevím, co bych kupovala“ (Pavlína). Podobně se k situaci staví i Jana, která se pozastavuje nad tím, za co vlastně lidi peníze utrácejí. Mezi pěti respondentkami panuje přesvědčení, že nákup věcí z druhé ruky nebo jejich sdílení je ideální variantou, touhu po nových věcech jsem u nich nepozorovala. *„Kupovali jsme z druhé ruky postýlku od známých, od kamarádky. Hračky jsme všechno dostali. Já jsem koupila asi jednu hračku“ (Patricie).* Když už se Zelené mámy rozhodnou koupit něco nového, mívají k tomu specifický

důvod. „Málo věcí máme novejšch. Spíš jako pro radost, [...] když už kupujeme, tak mi přijde super, že se v dnešní době dá sehnat oblečení třeba z bio bavlny“ (Barbora). Anna si pro sebe oblečení nechává šít, a když už si kupuje nový, tak vyžaduje, „aby to bylo vyrobeno v Česku, nebo aby to byla bio bavlna“.

Eva dala při pořizování výbavu přednost novým věcem, především ze strachu o bezpečnost již používaných předmětů. „Já se přiznám, že třeba ten kočárek nebo auto sedačku se mi nechtělo kupovat úplně z druhé ruky, od někoho, koho neznám, protože jsem si říkala, měla jsem pocit, že kdyby to měli někde v nějakým plesnivým sklepě...“ (Eva).

V několika případech dítě motivovalo rodiče k ručním pracím. Dvě respondentky, Barbora a Eva, začaly na mateřské dovolené šít, další čtyři ovšem konstatují, že na takovou seberealizaci nemají zatím kapacitu. I u nich jsem ale zaznamenala touhu po tom tvořit něco rukama, není proto vyloučené, že s tím teprve začnou. Eva s Barborou jsou totiž respondentky s nejstaršími dětmi v mém vzorku.

Motivace vyrábět dárky pro své potomky se objevila i u partnerů. Partner Barbory například hračky opravuje i sám vyřezává. Stejně tak manžel Evy radši hračky vyrobí, než aby je kupovali. „Ted'ka jsme chtěli objednávat takovou prolézačku dřevěnou a manžel se nakonec rozhodl, že ji vyrobí. On to má rád, když může něco takhle vyrábět,“ (Eva).

Hračky pro děti Zelených matek také často pochází z druhé ruky, nebo je rodina dostala darem. Barbora, Eva, Martina i Jana se shodují na tom, že nejlepší hračky jsou předměty běžné spotřeby. „Ony mu stačí kolikrát jenom takové, když to tak řeknu, blbůstky. Jakože třeba když měl narozeniny, tak dostal smetáček a lopatku a měl z toho radost, takže je to takový jednoduchý ještě“ (Barbora).

„Občas přijde domů a nejmíc si vyhraje s tím, že někde přesouvá kolínka z jedné misky do druhé a kamínky si přehazuje jen tak“ (Eva). Přesto existují i situace, ve kterých ženy sahají po konvenčních, plastových, svítících či hrajících hračkách, a to hlavně v autě a v dalších chvílích, kdy potřebují děti uklidnit.

5.3.7. Dary nedary

Ať to na první pohled nemusí být zjevné, velkou spotřebou spojenou s přírůstkem do rodiny jsou i dary. Obdarovávání matky začíná už před porodem, pokračuje po porodu, jsou s ním spojeny narozeniny, svátky i Vánoce. Přesto, že se Zelené matky snaží žít skromně a ohleduplně k přírodě, dobrý úmysl rodiny jim v tom mnohdy může bránit.

Zajímalo mě proto, jak se mé respondentky vypořádávají se svátečními dny v životě dítěte. „Starší generace často příliš nerozumí snaze svých dětí o skromný život a snaží se jim různým způsobem přilepšovat, občas téměř proti vůli svých dětí, (Černická, 2004: 75). Zelené matky se dary od širší rodiny snaží omezovat a usměrňovat podle svých představ. „Většinou to tak dělám i s dárky pro mě, že sepíšu prostě seznam s odkazy, aby přesně věděli, co bych chtěla, pošlu to mailem, jakože „milý Ježíšku...““ (Pavlína). Jana, Eva i Patricie se shodnou na tom, že s dary od příbuzných nic nenadělají. „A jako taky tomu nezabráníš. Potom jsou Vánoce a dostane milion těhletěch věcí jako dárek a co s tím, jako nemůžeš to někam schovat (smích)“ (Jana).

5.4. Přechod od vaření k polotovarům

Dilematem Zelených matek je i vaření, na které jen těžko hledají čas. Vyjadřují lítost nad nedodělanou večeří, kterou dítě nakonec ani nechce jíst, nebo smutek z nedostatku času na pečení. Často proto přistupují na rychlá řešení, jako jsou polotovary nebo oběd v hostinci. Takové řešení ale přijímají s odporem, až s pocitem selhání v roli dobré matky a partnerky.

„Třeba večeři bych chtěla nachystat, ještě než přijede manžel, ale ona chce vždycky dělat všechno, co dělám já, takže toho moc neudělám [...] Ale já ráda vařím a trochu mě frustruje, že na to nemám čas [...] čím dál častěji používám tady ty polotovary, které mě zachraňují od toho, abychom umřeli hlady (smích)“ (Anna).

Jediná Eva uvádí, že se na mateřské dovolené ve vaření zdokonaluje. „Vařila jsem i dřív, ale byly to takový blafy, takový maso na minutku na tisíc způsobů. Dělali jsme si třeba hranolky, teď to víc řeším, naučila jsem se používat jáhly“ (Eva). Její motivace je o to větší, že nemohla syna kojit a má proto pocit, že mu musí kvalitní stravu vynahradit.

5.5. Zdraví

Zelené matky hodně dbají na zdraví, co se jedná jídla, bot, oblečení i plenek. Dbají více na čistotu a odmítají chemii. Tato jejich nechuť s narozením dítěte narůstá. Jana například říká, že jí smrdí mycí prostředky, a tak je nepoužívá, prádlo myje v mýdlových ořeších a podlahu vytírá octem. „To mě cekem baví, to zbavování se saponátů a takových věcí,“ tvrdí. Eva má zase pocit, že kočárek z druhé ruky by mohl být špinavý. Jana mluví s nadsázkou o „špinavých lidech“, tedy lidech zanesených antikoncepcí a Pavlína

zmiňuje, že jí vadí chlóry a latexy v plenkách, které chemicky smrdí. „*Tohle, se všemi těmi srajdami, co v tom je*“ říká o chemii v jednorázových plenkách Patricie. Matky tedy věci, které se jim nelíbí, označují jako věci špinavé či smradlavé, a tudíž pro jejich děti nevhodné. Zelené matky si proto některé mycí prostředky vyrábí samy. Čtyři respondentky se zmiňují o tom, že si samy míchají kosmetiku, některé i domácí medicíny. Pro Patricii byly ale hlavně konvenční léky jednou z hlavních investic do mateřství, ať už se jednalo o léky s bio certifikací pro dceru, nebo léky proti vypadávání vlasů pro ni.

5.6. Proměna potřeb

Každodenní potřeby žen se po narození dítěte proměnily. Změnila se i intenzita kontaktu s přírodou, která je propojená s potřebou rodiny. Zelené matky často zmiňovaly víkendy strávené u rodičů na zahradě, vícegenerační rodinný výlet do lesa, ale i celkově vyšší frekvenci výletů do přírody, protože v domácnosti je podle nich dítě protivné. Proměnilo se i vnímání přírody. Pro matku to zatím není místo k relaxaci, ale především prostředek k zabavení dítěte. „*Ráno vstaneme když se jí chce, dopoledne jdeme ven, na pískoviště, do parku, pak se spí pak se obědvá a pak jdeme zase ven, protože prostě ona je doma hrozně protivná, takže venku je taková samostatnější, a to je pro mě lepší*“ (Pavlína).

U některých matek se v prvních měsících po porodu objevila potřeba svých vlastních rodičů– především matky. Babička ve většině případů ze začátku Zeleným matkám hodně pomáhala, ovšem jelikož odchod do důchodu se v Česku posunul nad šedesát let²⁷, mají babičky většinou ještě svou vlastní práci, a tak jejich intenzivní pomoc v nově vzniklé rodině netrvá déle, než několik týdnů. I tak se ženy často zmiňovaly, že jim chybí společenský život, komunita, sociální vazby, na které jsou ze svého bezdětného života zvyklé. Pro některé matky tvoří komunitu rodiče a průvodkyně z lesních školek, kde dříve pracovaly a od kterých získávají potřebné rady i inspiraci. Častěji jsou to pak kamarádky přímo v místě jejich bydliště (pokud se toto neslučuje). Komunitu Zelené matky často vyhledávají i na sociálních sítích, hlavně mezi ostatními matkami, které jim poskytnou radu i opakující se útěchu.²⁸

²⁷ Maximální věk odchodu do důchodu je 65 let.

²⁸ Desítky odpovědí pod komentářem.

„Napíšeš, a ty holky jsou trochu blíž mému myšlení, než kdybych se zeptala dvaceti random lidí na ulici, ale zároveň jsou hodně jiné, takže mají celkem velký rozstřel názorů. Ale hlavně taky tě všechny uklidní. Třeba ze začátku si říkám: Ježíš, to je divný, já prostě pořád jenom kojím, to je normální, že člověk kojí 24 hodin denně? Tak to tam napíšeš a ony: Joo, to je normální, jen koj, furt koj, ze začátku prostě jenom kojíš, tak to prostě je. A ty: ahá, tak okey, tak je to v pohodě. Takže nejvíc se radím v okruhu nějakých mých pseudo vrstevnic“ (Jana). Rady od svých vlastních matek mé respondentky neberou vážně, protože jim přijde, že jsou zkreslené dobou, která uplynula od jejich posledního porodu.

Profil na Facebooku mají všechny mé respondentky. Považují ho za důležitého prostředníka mezi nimi a okolním světem a kromě Anny i za hlavní zdroj informací. Zároveň se pro Zelený matky stal i důležitým pomocníkem v otázkách spojených s mateřstvím. V různých facebookových skupinách se radí o metodách šátkování, o látkování i o zdravotních problémech dětí. *„Nejvíc asi to látkování, to si myslím, že bych se v tom bez facebookový skupiny nikdy neorientovala,“ (Eva).*

Potřebou matky prvorodičky je i opatření vybavení pro dítě. Facebook, ale i internet obecně je pro matky místem pro směnu. Některé z nich tam vybavení nakoupily a až ho nebudou potřebovat, mají v plánu ho zase poslat dál. Získávají tam kontakty na lokální farmáře i tipy na obchody se zdravou výživou. Přes internet nakupují i hračky a oblečení z druhé ruky. Mezi negativní aspekty využívání Facebooku můžeme zařadit reklamu, která na ně na internetu cílí. Zelené matky jsou si toho vědomy, ovšem stejně ji občas podléhají. *„Nejhorší je, že aj ten Facebook ví, že jsem trochu ezo, že už na mě necílí prostě sunar a nějaké sprosté hračky z Číny, ale cílí na mě prostě eko bavlněné plíny, bio ořechy a jídla od někad. Říkám no super, stejnej byznys jak všechno ostatní“ (Jana).*

Zelené matky se s narozením dítěte dostaly do mateřské bubliny, jsou odříznuté od běžného chodu života. Najednou se cítí být nepochopeny většinou společností. Mají pocit, že práce matky zůstává nedocenená a také že jsou na všechno samy. I z toho důvodu se nejvíce radí se svými už porodivšími vrstevnicemi. *„Lidi mají tendenci to snižovat a smát se tomu, ale jako máš první dítě a já jsem třeba na Modrém koníkoví, to je něco jako e-mimino, párkrát našla odpověď, která mě ve vteřině uklidnila a nemusela jsem třeba řešit doktorku“ (Patricie).*

S narozením dítěte Zelené matky také mnohdy poprvé pocítily potřebu pořídit si vlastní auto. I u rodin, které už auto vlastnily, jeho potřeba vzrostla. Tento trend potvrzuje i Thomasův výzkum. „Vlastnictví auta a jeho užívání má tendenci s narozením prvního dítěte růst,“ (Thomas a kol., 2017: 264). Výjimkou je v mém výzkumném vzorku Pavlína, která si s manželem auto sice pořídila, ovšem nepoužívají ho a Anna, která tvrdí, že jejich potřeba přepravy po narození dítěte spíše klesla. Obecně ale mezi Zelenými matkami převládá představa, že auto je pro rodinný život nezbytné. *„Musím říct, že jsem si myslela, že auto jako nepotřebujeme a že ho ani nebudeme potřebovat, a pak se narodila dcera a zjistíš, že ho potřebuješ“* (Jana).

Janě, Pavlíně a částečně i Patricii je ale blízká myšlenka car sharingu. Například Jana s manželem vlastní auto nemají, ale v případě potřeby mají k dispozici auto od Janiny maminky. Pavlína zase tvrdí, že jejich dítě auto nesnáší a proto neustále jen parkuje před domem. Nabízí ho proto svým přátelům ke sdílení. Patriciin partner zase občas využívá car sharing při cestě do práce.

Za velice zajímavé považuji, že tři z mých respondentek se v rozhovoru zmínily, že zatoužily s dítětem jet k moři. Tvrdí, že trávit dovolenou v hotelu a užívat si služeb pro ně není běžné, ovšem po narození dítěte se přesně na takovou dovolenou vydaly. Tato touha může být spojená s únavou matky a s příjemnou asociací dovolené u moře s odpočinkem, kterého mají prvorodičky nedostatek. *„Tvůrcové reklam vnucují spotřebiteli všemožné i krkolomné asociace mezi zbožím a obrazy šťastných chvil, které lze zažít v exotických krajinách,“* (Librová, 2003: 173).

5.7. Propad příjmů

Zelené matky výrazný propad příjmů ve svém životě nezaznamenaly a necítí, že by je v něčem svazoval nedostatek peněz. Respondentky se shodují na tom, že jejich plat před odchodem na mateřskou nebyl vysoký a proto ani v porovnání se současností nevnímají velký rozdíl. *„Já jsem vlastně moc peněz nepřinášela domu ani před tím“* (Barbora). *„Ten příjem, ono to bohužel v mé profesi je tak, že než se dostanete na tu finální metu, tak to ohodnocení není nějak velký. Ještě s náklady na dojíždění to vlastně nebyl tak velký rozdíl“* (Eva). Jediná Anna začala nárazově pracovat hned první měsíce po porodu. Aby mohla jít do práce, vypomáhá jí s dcerou manžel, a proto ani u nich se toho v rodinných příjmech tolik nezměnilo. *„Rodinný příjem je pořád stejný, ale muž pracuje trošku míň“* (Anna).

Podle Zelených matek jsou ale výdaje rodiny po narození dítěte menší. Důvodem je především nedostatek času sama na sebe a opuštění od společenských povyražení. „*Lístek do divadla si teď kon nekupujeme, alkohol už moc nepijeme. Předtím jsme ještě utráceli za pivo. Jsme rádi chodili na pivo, teda aspoň já, spoustu piv. Za cigára, tak teď kon taky nekouřím, že, tak to se taky už neutrácí. Takže nakonec je to lepší, než to bylo*“ (Jana). Ani v jednom případě ale nehrály pro environmentálně smýšlející ženy při rozhodování zda založit rodinu zásadní roli peníze, finanční stabilita, o které jsem psala v páté kapitole teoretické části této práce. Tvrdily, že s penězi vždy nějak vyjdou. Více řeší potřebu přírody, času a lásky. „*My vždycky s Vojtou, i když jsme měli třeba míň peněz, tak jsme s tím uměli pracovat*“ (Patricie).

S penězi nakládají Zelené matky uvědoměle. Jejich domácnost je z velké části vybavená ze zděděného, předělaného nebo po domácku vyrobeného nábytku, nebo kousků odkoupených takzvaně z druhé ruky. Vybavení domácnosti Zelených matek, které jsem navštívila, bylo z mého pohledu skromné, ve dvou případech renovované za účelem úspory energií. „*Kamny tady vytápíme v zimě, takže šetříme elektřinu a využíváme zdroj tepla a jsou docela velké, tak to tady rychle vytopí*“ (Anna). „*Já moc na peníze jako úplně nehledím, příjmy neřeším, spíš jako náplň životní je taková rapidně jiná docela*“ (Pavčina).

Zajímavý je i názor Jany, která mluví o životě v hojnosti. Její výpověď potvrzuje blízkost k ekologickému luxusu. „*Já jsem byla zvyklá, že jsem měla míň a Kuba taky byl zvyklej, že má míň a my si moc věcí jako nekupujeme, my si vlastně kupujeme jen jídlo.[...] Peníze zrovna nemusíme řešit, žijeme v hojnosti. Jsme z těch šťastných horních, máme se dobře, že, Delfoši?*“ (Jana). Jana uvedla, že před mateřskou dostávala za svou práci minimální mzdu. Z toho jsem usoudila, že o „šťastných horních“ nemluví pouze v souvislosti s územím České republiky, ale s lidmi na celé Zemi.

Oproti penězům ženy staví lásku a potřebu partnera, který je pro ně v období prvního roku dítěte velmi důležitý. Muž je pro ně často „spojkou“ s realitou. Čerpají od něj informace o okolním světě, ale zároveň se s ním dělí o své dilemata a zážitky. Ve chvíli, kdy otec nemá na rodinu tolik času, vnímají to ženy velmi hořce. „*Víš, ten Vojta, kdyby ji měl jenom vykoupat a na chvíli mi ji podržet, tak mi to pomůže*“ (Patricie).

U Zelených matek se s narozením dítěte objevila i touha odmítnout v určitých oblastech uspěchanost okolního světa. Upřednostnění klidu a času na sebe samou a na dítě před penězi a kariérou zobrazuje již dříve zmíněný ekologický luxus. „*Myslím, že mateřství zase začíná být trendy. Že se obrací takový to: áá, kariéra je můj jediný smysl života a workoholismus*“ (Jana).

5.8. Další dítě

O problematice přelidnění Zelené matky vědí, dokonce dvě z nich mají ve svém okolí člověka, který se rozhodl žít bezdětně za účelem snížení ekologické stopy. Moje respondentky se ale s tímto názorem neztotožňují. Role matky je pro ně nejdůležitějším životním posláním a shodují se, že jejich život by bez potomka nebyl úplný. Mezi Zelenými matkami k tomuto tématu často padalo slovo „pud“ nebo „přirozenost“. „*Samozřejmě jiná věc je láska, že člověk má nějaké pnutí, chce mít s tím člověkem společného potomka, to je zařízený pak biologicky nějak*“ (Pavlína). „*Je to takový jako vnitřní pocit údělu, nebo naplnění, tak když bych si to upírala a necítila se kvůli tomu šťastná, nebo naplněná, tak by mi to taky asi nepřišlo dobře*“ (Barbora).

Pavlína i Barbora mají pro rozhodnutí žít bez dítěte pochopení, Jana má naopak pocit, že ve světě převládá opačný fenomén. „*Mám dítě a kolem mě je úplně mega baby boom a spíš mám pocit, že všichni teď, nebo nikdy, prostě poslední naděje. Jako že musí to někdo vyřešit, poříd'te si dítě a oni to vyřešíjou,*“ (Jana). Jana novou generaci nazývá obrazně také jako generaci příštích vojáků. Ostatní matky rozhodnutí nemít dítě neodsuzují, zároveň pro něj ale nenalézají hlubší pochopení. Kromě Pavlíny všechny Zelené matky uvažují o dalším dítěti, Barbora i Jana mluví o třech až čtyřech dětech.

6. Diskuze

Cílem mé práce bylo zjistit, jak se s příchodem dítěte změní přístup ke spotřebě u žen, které žijí environmentálně šetrně a snaží se snižovat svou každodenní spotřebu. Zelené matky po porodu přizpůsobily své environmentální hodnoty nově vzniklé situaci. Pořád chtějí snižovat svou spotřebu tak, aby svým chováním co nejméně přispívaly k devastaci přírody, jejích zdrojů, ovšem s narozením dítěte zažívají momenty, ve kterých jim environmentální chování nedává smysl. Jsou to momenty únavy a vyčerpání, kdy je pro ně nejdůležitější „přežít“. Posouvání hranic přijatelných konzumních činností se objevilo především v oblasti vaření a používání jednorázových plenek.

Poznatky získané z analýzy jsem porovnávala s výsledky výzkumu kolegyně Černické, která se zabývala reálnou proměnou spotřeby domácnosti u environmentalistek s příchodem prvního dítěte. Uvedla, že stravovací návyky se u jejích respondentek nezměnily (Černická, 2004: 71). Z hloubkových rozhovorů se Zelenými matkami v mém výzkumu ale vyplývá, že téma nákupu a konzumace potravin je pro ně významným dilematem. Zmiňovaly větší důraz na konzumaci lokálních potravin, na samozásobitelství, touhu vařit i pozměněný jídelníček rodiny s ohledem na zažívání dítěte. Rodiče se snaží být dítěti vzorem, a to od jeho útlého věku. Sami nepřipraví na stůl nic, co by s nimi nemohlo jíst i jejich dítě, a tak omezují koření, sůl, cukr, někdy i mléčné výrobky. Bylo by zajímavé pomocí dlouhodobého výzkumu a zúčastněného pozorování zjistit, do jaké míry jsou silné emoce spojené s nákupem a spotřebou zdravého jídla spojené s reálnou změnou jídelníčku, o které mluví Černická.

Dalším ústředním tématem pro matky environmentalistky byla doprava. Librová ve své knize *Vlažní a váhaví* píše, že „v Německu je rozšířená představa, že život rodiny s dětmi bez auta je obtížný, ne-li vůbec nemožný,“ (Librová, 2003: 216). I u mých respondentek bylo narození dítěte spojeno s koupí auta. Rodiny, které auto zatím nekoupily, to do budoucna plánují. Z cestování s dítětem veřejnou dopravou mají obavy, ať už kvůli hluku, či náročnému nakládání s kočárkem. Spotřeba pohonných paliv proto s narozením dítěte u Zelených matek výrazně vzrostla.

Novým spotřebitelským tématem v životě Zelených matek jsou i plenky. Kubíčková, která se ve své diplomové práci zabývala Environmentálními aspekty látkových plen, tvrdí, že „investice do moderních látkových plen může být nemalá, zejména pokud se

jedná o environmentálně šetrnější varianty z ekologických materiálů,“ (Kubíčková, 2015: 6). O nákladnosti látkových plenek a byznysu, který představuje nákup nejnovějších typů ekologických plen, mluvily i Zelené matky. Často proto svou výbavu získaly darem nebo z druhé ruky, či zvolily levnější variantu. Jako ekologicky nejpříznivější se jeví bezplenková metoda, kterou ovšem z důvodu její náročnosti ve větší míře praktikuje pouze jedna z nich. Jako o největším prohřešku vůči přírodě mluví Zelené matky o jednorázových plenkách, které z jejich košů nejčastěji míří na skládku, v lepším případě do spalovny.

Plenky, ať už látkové, nebo jednorázové, jsou drahé. Stejně tak pohonné hmoty. Internetové blogy, webové stránky a články shrnují, že rozpočet na první rok života dítěte vychází na zhruba 65 tisíc korun v případě, že rodina šetří, ale až na 162 tisíc, pokud se při nákupu výrazně neomezuje (webová stránka Maminet.cz). Zajímalo mě proto, zda se na spotřebě rodiny promítne propad příjmů, který je s odchodem na rodičovskou dovolenou spojený. Kristýna Zavala ve své bakalářské práci (2017) píše, že „nejenže se s novým členem rodiny zvyšují náklady, ale pokud žena do té doby pracovala, pak se s odchodem na rodičovskou dovolenou snižují i rodinné příjmy,“ (Zavala, 2017: 29). Příjmy rodiny se skutečně s odchodem ženy na mateřskou, a zejména pak rodičovskou dovolenou propadnou, ovšem z rozhovorů se Zelenými matkami plyne, že tomu matky nepřisuzují velkou důležitost.

Na mateřské a později rodičovské dovolené nepocítují finanční tíseň. Uvádí, že jejich příjmy nebyly velké ani před porodem a vzhledem k omezení investic do jejich sociálního života se jejich výdaje nezměnily, ba dokonce zmenšily. Ženy zanedbávají své koníčky, pravidelnou stravu, nehledí tolik na svůj vzhled, nechodí do kina, divadla, nekupují si alkohol ani cigarety. Samy na sobě proto v mnohém ušetří. „Zdá se, že sebe zušlechtování (např. sprchování se) se v souvislosti s proměnou v rodiče promění pro-environmentálním směrem, jelikož mladí rodiče mají méně času na sebe samé,“ (Thomas a kol., 2017: 264). To se týká i prvorodiček, které nesmýšlejí pro-environmentálně, na rozdíl od nich ale Zelené matky ušetřily i na výbavě, kterou získaly od přátel, koupily ji v secondhandu, část si i samy vyrobily.

U všech Zelených matek se projevila ochota vystačit si s málem. Na rozdíl od pestrých, jak je ve své knize *Pestří a Zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti* (1994) popisuje profesorka Hana Librová, jsem u Zelených matek nezaznamenala ochotu zůstat

s dítětem doma co nejdéle. Všechny Zelené matky mají v hlavě poměrně jasnou představu o tom, co chtějí dělat, až bude jejich dítě schopné zůstat několik hodin vkuse bez jejich přítomnosti. Ve většině případů se chtějí vrátit k jejich předchozímu zaměstnání, a to hned, jak dítě přestanou kojít, i když ze začátku chtějí pracovat jen na zkrácený úvazek.

Pohled na spotřebu domácnosti významně ovlivňuje i časová vytíženost žen. Zelené matky věnují veškerý svůj čas dítěti. I v okamžicích, kdy s dítětem nejsou, mají ho neustále na mysli. Zavala uvádí, že „mateřství je přijímáno jako kompletní odevzdání se potřebám (a rozmarům) dítěte a potlačení vlastních potřeb a aspirací,“ (Zavala, 2017: 12) s čímž souhlasí i výsledky mého výzkumu. Zelené matky ve velké míře rezignovaly na své koníčky a plně se věnují dítěti.

Na spotřebě Zelených matek se významně promítá vliv médií. Shodují se s poznatkem kolegyně Zavaly, která ve výše zmíněné práci tvrdí, že „zobrazováním vzorů, výběrem agendy a způsobu informování o událostech, stejně jako vytvářením filmové fikce, předkládají média publiku obraz „dobré“ a „špatné“ matky tím, v jakém světle a s jakými konotacemi jej zobrazují,“ (Zavala, 2017: 11). Zelené matky nemají televizi, jsou ale členkami facebookových skupin, na kterých se nejenom radí, ale i inspirují. Setkají se tam s produkty, které by většinu z nich ani koupit nenapadlo. Komunita podobně smýšlejících žen na Facebooku mnohdy Zelené matky přiměje myslet si, že i ony by jako dobré matky měly svému dítěti dopřát to nejlepší, například v podobě drahých barefootových bot, či nejnovějšího typu látkových plenek. Jedná se o produkty, které se z hlediska hygieny a zdraví dědí či nakupují v secondhandu jen málo kdy, a to i v případě environmentalistek. Podobné investice ale občas nemají daleko od Zeleného konzumerismu²⁹, například ve chvíli, kdy žena investuje do moderní výbavy látkových plenek i více než deset tisíc.

Zelené matky musely mnohdy ustoupit ze svých morálních hodnot ve prospěch zdraví a blahobytu dítěte. The VOICE group ve svém výzkumu konstatují, že přerod ženy v matku je rozporuplný, žena se sžívá se svou novou sociální rolí. Nákup specificky luxusního zboží, jako jsou právě barefootové boty, látkové plenky, nebo učící věž, má tak co dočinění s novou identitou environmentalistek, například s hlášením se ke

²⁹ Zelený konzumerismus „spočívá v kvantitativním nákupu ekologických výrobků“ (Librová, 2003: 40)

kontaktnímu rodičovství. Tyto hmotné symboly mohou sloužit nejen k posílení dojmu zvládnutí situace, ale také k usnadnění sebedefinice Zelené matky a k performaci žádoucích rolí a současnému potlačení rolí nežádoucích (The VOICE group, 2010: 374).

Zelené matky se v souvislosti s narozením dítěte přestěhovaly do domu či bytu, který lépe odpovídal novým potřebám rodiny. Vyhledávaly obydlí na venkově nebo v blízkosti přírody, přičemž zmiňovaly i chuť zahradničit. Je otázkou, zda lze stěhování pro-environmentálně smýšlejících rodin považovat za šetrné k přírodě. „Má člověk kolonizovat šetrným způsobem celou planetu, nebo se má uchýlit do městských sídlišť a ponechat část Země přírodě?“ (Librová, 2003: 94). V prospěch Zelených matek hraje fakt, že pokud koupily nový pozemek, investovaly buď do starého domu v již zastavené části obce, nebo do zbořeniště, nedošlo tak k dalšímu záboru půdy. V koupi nového obydlí spatřují svobodu, kterou dítěti příroda nabízí.

Thomas a kol. se ve svém textu (2017) zmiňuje, že k přijetí opatření pro řešení environmentálních problémů brání lidem mimo jiné víra, že environmentální problémy jsou nejisté a pravděpodobně se přihodí za dlouho, někde jinde a někomu jinému (Thomas a kol., 2017: 262). Zelené matky, které se aktivně snaží snižovat svou každodenní spotřebu, mají většinou velmi dobré informace o stavu životního prostředí, o globálních i lokálních environmentálních problémech. Přesto inklinují k velké rodině s dvěma a více dětmi a o světě, ve kterém budou za 20 let jejich děti žít, raději příliš nepřemýšlí. Pokud ano, pak věří, že jejich děti si s příchozí situací poradí.

5. Limity výzkumu

Neexistuje žádná hranice, která by jasně určovala, kdo žije environmentálně šetrně a kdo už nikoli. Proto moje usnesení zkoumat environmentalistky a mateřství jako significant life event od začátku komplikovala různorodost výzkumného souboru. Tento aspekt jsem se pokusila vyřešit pomocí sebedefinice žen a jejich nominace od důvěryhodných informátorů, přesto jsem si ale vědomá limitů, které přináší takto vybraný vzorek. Za limitující považuji například rozdílnou radikalitu v přístupu ke spotřebě šetrné k přírodě na straně jedné, ale zároveň podobnost respondentek v profesním zaměření na straně druhé.

Během svého výzkumu jsem si také uvědomila, jak široký pojmem je spotřeba domácnosti. Je správné, že jsem do ni zahrнула i investici do vlastního bydlení a do nového auta? Zároveň nemohu zaručit, že jsem některé aspekty spotřeby spojené s příchodem mateřství ve svém výzkumu neopomenula.

Jako další limit vidím i fakt, že mé respondentky věděly, za jakým účelem za nimi přicházím. Tušily, že mě zajímá jejich spotřeba a pro-environmentální přístup k životu a podle toho i odpovídaly. Vedlo to k tomu, že měly občas tendenci zpochybňovat relevanci jejich nominace do mého vzorku, nebo naopak přehánět při popisu svého environmentálně šetrného života. Myslím, že díky důkladnému rozhovoru v přirozeném prostředí žen se mi podařilo tento aspekt minimalizovat, nikoli ale odstranit úplně. K tomu se váže i časová limitovanost spojená s dvěma semestry vyhrazenými pro tvorbu a psaní bakalářské práce. Umím si představit, že bych rozhovory se Zelenými matkami po uplynutí určité doby opakovala a dospěla tak k prohloubenějším výsledkům. K tomu jsem se ovšem v daném čase nedostala.

Zmínit musím i množství dat, kterým jsem se po přepsání rozhovorů cítila zasypána. Rozsah přepisu se u každého rozhovoru pohyboval okolo 20 stran textu, celkem jsem proto pracovala zhruba se 120 stranami hustě psaného textu a poznatky z nich zkomprimovala do 13 normostran mé výzkumné části mé bakalářské práce. Práce s takto obsáhlým textem pro mě byla novou zkušeností a byla náročná. Některé aspekty spotřeby mých respondentek jsem proto musela vynechat, Myslím, že by bylo například zajímavé dále se věnovat izolaci žen na mateřské a rodičovské dovolené a nebo proměně vztahu mezi partnery.

6. Závěr

V této práci jsem pomocí hloubkových rozhovorů zjišťovala, jak se environmentalistky vypořádají s novými spotřebními dilematy, které s sebou přináší narození prvního dítěte. Zajímalo mě, jak tyto „Zelené matky“ reagují na proměnu kontextu spotřeby v domácnosti, zda jsou schopné udržet si své pro-environmentální postoje, a za jakých okolností upřednostňují jiná hlediska, například vlastní pohodlí. Do vzorku jsem zařadila šest žen s dítětem mladším dvou let, které se vědomě snaží snižovat spotřebu jejich domácností. Práce na výzkumu mě bavila a v mnohém obohatila. Myslím, že může být přínosná i pro další pro-environmentálně smýšlející ženy, které plánují založit rodinu.

Zjistila jsem, že role matky v mnohém proměnila to, jak environmentálně smýšlející ženy vnímají sebe samé. Už na sebe nehledí pouze jako na morálně žijící bytosti, ale uvědomují si svou tělesnost, fakt, že jsou nástrojem dítěte k přežití. Jejich hodnoty a návyky se proto přizpůsobují potřebám dítěte, což se projevuje například v podobě masitého oběda u matky vegetariánky, nebo naopak vyřazením pro dítě nevyhovujících potravin z jejich jídelníčku. Jídlo je pro ně prostředkem k uspokojení potřeb jejich potomka, k zajištění blahobytu dítěte, a proto si na jeho výběru dávají záležet. Za největší prohřešek ve své spotřebě považují Zelené matky používání jednorázových plenek, kterým se stoprocentně nevyhnula žádná z nich. Mezi další zmiňované aspekty spotřeby patří nárůst spotřeby pohonných paliv a větší investice do zdravého jídla. Únava spojená s náročností prvních měsíců mateřství také v několika případech vedla k prohloubení touhy po luxusní dovolené u moře, která pro mé respondentky z důvodu environmentální zátěže není běžná.

V některých oblastech spotřeby vedlo mateřství u Zelených matek k posílení jejich „zelenosti“, ovšem jinde se jejich motivace snížila a šetrné spotřebitelské chování zesláblo. Zelené matky na mateřské dovolené se méně zajímají o globální environmentální problémy, které je přímo neovlivňují. Zmiňují, že si do svého života nechtějí pouštět negativní informace. Jejich partner proto funguje jako filtr událostí z okolního světa. Denní zpravodajství Zelené matky většinou ignorují, včetně těch, které byly dříve zvyklé číst zprávy pravidelně. Naopak se u nich prohloubil zájem o lokální environmentální problémy, se kterými se musejí vypořádávat denně. Aktivně vyhledávají informace o alternativních způsobech nákupu, podporují zdravé výživy,

lokální potraviny a často inklinují k samozásobitelství. Angažují se také ve veřejném prostoru v místě jejich bydliště, zakládají lesní školky a zajímají se o využití zelených ploch v jejich okolí. Mateřství je pro Zelené matky stěžejní životní rolí, většinou inklinují k velké rodině s dvěma a vícero dětmi. Své potomky přitom nevnímají jako budoucí zátěž pro přírodu, ale naopak věří, že z nich vychovají generaci, která bude úspěšně pokračovat v ochraně přírody.

7. Jmenný index

- Astor, 1, 6
Birks, 19
Burningham, 2, 7, 8, 9
Corbinová, 18, 19
Černická, 3, 12, 32, 38
Davies, 7
Dobscha, 7
Ehrlich, 4
Ekholm, 5
Geiger, 7
Glaser, 18
Gore, 5
Gram a kol, 8
Hašková, 6
Hendl, 12
Hobson, 11
Chalecki, 4
Charmaz, 18, 19
Kaufmann, 16, 17, 18
Kmošková, 8
Koger, 5
Krajhanzl, 12, 20
Kubíčková, 24, 39
Lacinová, 10
Librová, 2, 3, 20, 23, 26, 35, 38, 40, 41
Malthus, 5
Mareš, 1, 5, 6, 8
Maříková, 9
Meadows, 4
Migheli, 7
Mills, 19
Nešporová, 10
O'Donohoe, 7
O'Malley, 7
Olofsson, 5
Perkins, 1
Prothero, 7
Reese, 4
Scranton, 1, 5
Seidl, 5
Smith, 19
Sørensen, 7
Strauss, 18
The VOICE group, 6, 7, 8, 23, 25, 40, 41
Thomas, 41
Thomas a kol., 5, 6, 35, 39
Thomsen, 7
Tisdell, 5
Venn, 7, 8, 9
Wackernagel, 4
Winter, 5
Zárate-Alva, 11
Zavala, 2, 7, 8, 11, 39, 40

8. Seznam příloh

- 1) Informační souhlas
- 2) Dotazovací schéma
- 3) Zadání bakalářské práce

9. Tabulky

- 1) Tabulka č. 1 (str. 14)

10. Zdroje

ASTOR, Maggie. No Children Because Of Climate Change? Some People Are Considering It. *The New York Times* [online]. 2018 [cit. 2018-09-27]. ISSN ISSN 0362-4331,. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2018/02/05/climate/climate-change-children.html>

BIRKS, Melanie a Jane MILLS. *Grounded theory: a practical guide*. Los Angeles, Calif.: Sage, 2011. ISBN 978-1-84860-992-1.

BURNINGHAM, Kate a Susan VENN. Are lifecourse transitions opportunities for moving to more sustainable consumption?. *Journal of Consumer Culture* [online]. 2017, , 1-20 [cit. 2018-10-14]. DOI: 10.1177/1469540517729010. ISSN 1469-5405. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1469540517729010>

BURNINGHAM, Kate a Susan VENN. Understanding and practising sustainable consumption in early motherhood. *Journal of consumer ethics*[online]. 2017, 1(2), 82-91 [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: https://journal.ethicalconsumer.org/wp/wp-content/uploads/2017/11/JCE_2017_2_82_91_Burningham_Venn.pdf

Co je to ekologická stopa?. Hra o Zemi [online]. Praha: Zelený kruh, 2007 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.hraozemi.cz/ekostopa.html>

Co je to uhlíková stopa?. Hra o Zemi [online]. Praha: Zelený kruh, 2007 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.hraozemi.cz/uhlikova-stopa.html>

ČERNICKÁ, Lucie. *Environmentální aspekty spotřeby spojené s rodičovstvím*. Brno, 2004. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Yvonna Gaillyová.

Ecological Footprint: How the Footprint Works. Ecological footprint network [online]. Oakland, USA: Global Footprint Network: Advancing the science and sustainability, 2003 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.footprintnetwork.org/our-work/ecological-footprint/>

EKHOLM, Sara a Anna OLOFSSON. Parenthood and Worrying About Climate Change: The Limitations of Previous Approaches. *Risk Analysis: An International Journal* [online]. 2017, 37(2), 305-314 [cit. 2018-12-12]. DOI: 10.1111/risa.12626. ISSN 02724332. Dostupné z: <http://ezproxy.muni.cz/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&Auth>

[Type=ip.cookie.uid&db=edselec&AN=edselec.2-52.0-84966615520&lang=cs&site=eds-live&scope=site](http://www.vitejenazemi.cz/cenia/index.php?p=ekologicka_stopa&site=spotreba)

Ekologická stopa: Multimediální ročenka životního prostředí. *Vítejte na Zemi* [online]. Praha: CENIA, Česká informační agentura životního prostředí, 2013 [cit. 2018-05-04]. Dostupné z: http://www.vitejenazemi.cz/cenia/index.php?p=ekologicka_stopa&site=spotreba

Ekologický institut Veronica, Bio a místní potraviny. [online]. Brno: ZO ČSOP Veronica [cit. 2018-11-26]. Dostupné z: <https://www.veronica.cz/bio-a-mistni-potraviny>

Environmentální a proenvironmentální chování. *Škola a zdraví 21* [online]. 2010, (3), 243-264 [cit. 2018-11-24]. Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/36/36/texty/cze/karajhanzl.pdf>

GORE, Al a Jan JAŘAB. Země na misce vah: ekologie a lidský duch. Vyd. 2. Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-310-7.

GRAM, Malene, Pernille HOHNEN a Helle Dalsgaard PEDERSEN. 'You can't use this, and you mustn't do that': A qualitative study of non-consumption practices among Danish pregnant women and new mothers. *JOURNAL OF CONSUMER CULTURE* [online]. 2017, **17**(2), 433-451 [cit. 2018-12-10]. DOI: 10.1177/1469540516646244. ISSN 14695405. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1469540516646244>

HAŠKOVÁ, Hana, Petra ŠALAMOUNOVÁ, Hana VÍZNEROVÁ a Lenka ZAMYKALOVÁ. *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě / Hana Hašková (ed.) ; Petra Šalamounová, Hana Víznerová, Lenka Zamykalová*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. ISBN 8073300923.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

CHALECKI, Elizabeth L. a Stacy D. VANDEVEER. *Environmental security: a guide to the issues / Elizabeth L. Chalecki ; foreword by Stacy VanDeveer* [online]. Santa Barbara, California, Denver, Colorado, Oxford, England: Praeger, 2012 [cit. 2018-12-12]. ISBN 9780313391514. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=GPkOc_7mzsC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

CHARMAZ, Kathy. *Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis / Kathy Charmaz*. Londýn: Sage, 2006. ISBN 0761973524.

CHARMAZ, Kathy. Grounded Theory. Kapitola 5. str. 81-109. In: SMITH, Jonathan A. *Qualitative psychology: a practical guide to research methods*. London: SAGE Publications, 2003. ISBN 0-7619-7231-5.

KAUFMANN, Jean-Claude a Marie ČERNÁ. *Chápající rozhovor / Jean-Claude Kaufmann ; přeložila Marie Černá*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2010. ISBN 9788074190339.

KEHILY, Mary Jane, Kate BURNINGHAM, Susan VENN, Ian CHRISTIE, Tim JACKSON, Birgitta GATERSLEBEN a Lydia MARTENS. *New motherhood: a moment of change in everyday shopping practices?*. *Young Consumers* [online]. 2014, 15(3), 211-226 [cit. 2018-11-22]. DOI: 10.1108/YC-11-2013-00411. ISSN 17473616. Dostupné z: <https://www.emeraldinsight.com/doi/full/10.1108/YC-11-2013-00411>

KERSTY, Hobson,. *Competing discourses of sustainable consumption: does the rationalisation of lifestyles make sense?*. *Environmental politics* [online]. Cardiff University, Cardiff, 2002, 11(2), 95-120 [cit. 2018-01-30]. ISSN 1743-8934. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/714000601?needAccess=true>

KERSTY, Hobson,. *Thinking Habits into Action: the role of knowledge and process in questioning household consumption practices*. *Local Environment* [online]. Carfax publishing, 2003, 8(1), 95-112 [cit. 2018-12-12]. ISSN 13549839. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/13549830306673>

KMOŠKOVÁ, Pavla. *Výchova dětí ve veganských rodinách*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Radim Šíp. [cit. 7. 4. 2018]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/b0ap0/Kmoskova_Pavla_Vychova_deti_ve_veganskych_rodinach.pdf

KOLÁŘOVÁ, Michaela, *Populace a její vliv na životní prostředí*. Olomouc, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Lubor Kysučan. [cit. 2018-10-7]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1inf3z/50422-851133387.pdf>

KUBÍČKOVÁ, Soňa. *Environmentální aspekty dětských plen*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Kateřina Rezková. [cit. 2018-11-11]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/auth/th/o7it5/DP.pdf>

LACINOVÁ, Lenka. Proměny současné rodiny s malými dětmi. In PLAŇAVA, Ivo a Milan PILÁT. *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno / Ivo Plaňava, Milan Pilát (eds.)*. Brno: Barrister&Principal, 2002. ISBN 8086598365.

LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti / Hana Librová*. Brno: Veronika, Hnutí Duha, 1994. ISBN 8085368188.

LIBROVÁ, Hana. *Vlažní a váhaví: (kapitoly o ekologickém luxusu) / Hana Librová*. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 8072391496.

MAŘÍKOVÁ, Hana. Rodina: proměny mateřství, otcovství a rodičovství. In VALDROVÁ, Jana, Lenka FORMÁNKOVÁ a Kristýna RYTÍŘOVÁ. *Abc feminizmu / Jana Decarli Valdrová ... [et al.] ; [sestavily: Lenka Formánková a Kristýna Rytířová]*. 2004. ISBN 8090322832.

MAREŠ, PETR. Mateřství a těhotenství z pohledu sociálních věd. In TESAŘOVÁ, Jana a Kateřina LIŠKOVÁ. *Ženská práva jsou lidská práva: sborník přednášek ze semináře / [sestavily Jana Tesařová a Kateřina Lišková]*. Brno: Nesehnutí, 2002. ISBN 8090322808.

MEADOWS, Donella, MEADOWS, Dennis, RANDERE, Jorgen, BEHRENS, William W. Meze růstu: Zpráva pro projekt řešení situace lidstva zadaný Římským klubem. Institut československého komitétu pro vědecké řízení. 1973.

MIGHELI, M. Brown parents, green dads: Gender, children, and environmental taxes. *Journal of Cleaner Production* [online]. 2018, **180**, 183 - 197 [cit. 2018-02-20]. DOI: 10.1016/j.jclepro.2018.01.094. ISSN 09596526. Dostupné z: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0959652618301082?token=62F463A226C92E7F341E97DC7C10BE7D5DD21A47245D8FEA79CF425ABFE95C3DCC7899EF8B58F40EA5BEF17C03ED11C7>

NEŠPOROVÁ, Olga. *Harmonizace rodiny a zaměstnání: Rodiny s otci na rodičovské dovolené* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2005, , 1-87 [cit. 2018-12-11]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_176.pdf

Ochrana soukromí a smluvní podmínky: Jak google využívá soubory cookie. *Google* [online]. Česko [cit. 2018-12-11]. Dostupné z: <https://policies.google.com/technologies/cookies?hl=cs>

PERKINS, Sid. The best way to reduce your carbon footprint is one the government isn't telling you about. *Sciencemag.org* [online]. 2017, , 4-4 [cit. 2018-11-29]. DOI: 10.1126/science.aan7083. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/z21/2010/konference_2010/pozvanka/pozvanka2010.html

Rozpočet pro miminko do 1 roku. *Maminet.cz* [online]. 2007 [cit. 2018-11-29]. Dostupné z: <https://www.maminet.cz/rodina/rozpocet-pro-miminko-do-1-roku.html>

SCARTON, Roy. Raising My Child in a Doomed World. *The New York Times* [online]. [cit. 2018-09-27]. ISSN 0362-4331. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2018/07/16/opinion/climate-change-parenting.html>

SEIDL, Irmi;tisdell. ANALYSIS: Carrying capacity reconsidered. *Ecological Economics* [online]. 1999, **31**(3), 395-408 [cit. 2018-09-12]. DOI: 10.1016/S0921-8009(99)00063 4. ISSN 09218009. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800999000634>

Statistics on regional population projections. *Eurostat Statistics Explained* [online]. Brusel: European Commission, 2016 [cit. 2018-11-26]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Statistics_on_regional_population_projections#Projected_changes_in_regional_populations

Stav a pohyb obyvatelstva v ČR - rok 2017. *Český statistický úřad* [online]. Evropská unie, 2018 [cit. 2018-12-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/stav-a-pohyb-obyvatelstva-v-cr-rok-2017>

STRAUSS, Anselm L., Stanislav JEŽEK a Juliet M. CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie / Anselm Strauss - Juliet Corbinová ; [z*

anglického originálu ... přeložil Stanislav Ježek]. Brno, Albert Boskovice, 1999. ISBN 808583460X.

THOMAS, Gregory O., Rose FISHER, Lorraine WHITMARSH, Taciano L. MILFONT a Wouter POORTINGA. The impact of parenthood on environmental attitudes and behaviour: a longitudinal investigation of the legacy hypothesis. *Population and Environment* [online]. 2018, **39**(3), 261 - 276 [cit. 2018-11-21]. DOI: 10.1007/s11111-017-0291-1. ISSN 1573-7810. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11111-017-0291-1>

VOICE, The group, Andrea DAVIES, Susan DOBSCHA, et al. Buying into motherhood? problematic consumption and ambivalence in transitional phases. *Consumption Markets and Culture* [online]. 2010, **13**(4), 373 - 397 [cit. 2018-11-27]. DOI: 10.1080/10253866.2010.502414. ISSN 1025-3866. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10253866.2010.502414>

Vývoj obyvatelstva české republiky, populace. *Český statistický úřad* [online]. Praha, 2018 [cit. 2018-10-18]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2017>

WACKERNAGEL, Mathis, William E. REES a Phil TESTEMALE. *Our ecological footprint: reducing human impact of the Earth / Mathis Wackernagel and William E. Rees ; illustrated by Phil Testemale*. Gabriola Island, B. C. Kanada: New Society Publisher, 1996. ISBN 086571312X.

WINTER, Deborah Du Nann, Susan M. KOGER a Jiří FOLTÝN. *Psychologie environmentálních problémů / Deborah Du Nann Winterová, Susan M. Kogerová ; [z anglického originálu ... přeložil Jiří Foltýn]*. Praha: Portál, 2009. ISBN 9788073675936.

WYNES, Seth;nicholas. The climate mitigation gap: education and government recommendations miss the most effective individual actions. *Environmental Research Letters* [online]. 2017, **12**(7), 0-9 [cit. 2018-11-29]. DOI: 10.1088/1748-9326/aa7541. ISSN 17489326. Dostupné z: <http://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/aa7541/pdf>

ZAVALA, Kristina. *Z ženy matkou: prožívání mateřství současnými prvoroďičkami* [online]. Brno, 2017 [cit. 2018-12-13]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/wcrqa/Kristina_Zavala_397441_bakalarska_prace.

ZÁRATE ALVA, Nair Elizabeth, Josefina SALA-ROCA a Laura ARNAU-SABATÉS. The decision of becoming a mother: Why some girls in foster group homes become adolescent mothers and others don't?. *Interacciones: Revista de Avances en Psicología*, Vol 4, Iss 2, Pp 71-79 (2018) [online]. 2018, 4(2), 71-79 [cit. 2018-11-21]. DOI: 10.24016/2018.v4n2.120. ISSN 24115940. Dostupné z: <http://ojs.revistainteracciones.com/index.php/ojs/article/view/120/html>

11. Příloha č. 1: Informační souhlas

Formulář informovaného souhlasu s účastí ve výzkumu

Název projektu: Zelené mámy, změna přístupu ke spotřebě u prvorodiček-environmentalistek

Řešitel projektu: Marie Drahoňovská, Masarykova Univerzita

Kontakt na řešitele: +420 602 836 908

Doba řešení projektu: 2018-2019

Formulář souhlasu s účastí ve výzkumu obsahuje informace o studii obecně i konkrétně o tom, co můžete očekávat v případě, že se jí rozhodnete účastnit.

Vaše rozhodnutí účastnit se studie je zcela dobrovolné, svoji účast na výzkumu můžete v průběhu sběru dat kdykoliv přerušit či ukončit a neplynou z toho pro vás žádné sankce. V takovém případě podepíšeme nový dokument, ve kterém se vyjádříte k možnosti využití již získaných dat. Podpisem tohoto formuláře se nevzdáváte žádných zákonných práv, která máte jako účastník této studie.

Účel:

Vyzvala jsem Vás k účasti na rozhovorech, které budou sloužit jako zdroj informací pro výzkum k mé bakalářské práci na Masarykově Univerzitě v Brně. Výstupem práce má být mimo jiné zjištění, jak se změnil Váš přístup ve spotřebě s příchodem prvního potomka. Zachycení Vašeho příběhu je proto pro mě velmi důležité. V tomto dokumentu Vás proto žádám o souhlas se zpracováním Vámi poskytnutých informací, které použiji pouze pro účely akademického výzkumu.

Průběh výzkumu:

Pokud budete souhlasit s účastí v mém výzkumu, domluvíme se na termínu schůzky k rozhovoru. Jádrem setkání bude především Vaše vyprávění na dané téma. Rozhovor se bude odehrávat na Vámi preferovaném místě, ideálně však u Vás doma, v prostředí, které je Vám blízké. Rozhovor Vám zabere maximálně tři hodiny. Jelikož je pro mou další práci důležité uchování svědectví, budu pořizovat audio nahrávku. Zvuk bude zaznamenán na diktafon, přičemž záznam bude využit výhradně k přepisu rozhovoru, nebude tudíž nikde zveřejněn.

Zachování mlčenlivosti:

Informace získané z rozhovorů budou zpracovány a uveřejněny v mé bakalářské práci. Je na místě, abychom se domluvili, jak si přejete být v textu uvedena. Prosím, vyberte si jednu z nabízených možností:

- A) Ve výstupu může být uvedeno celé moje jméno
- B) Ve výstupu může být uvedeno moje křestní jméno, nikoli však příjmení
- C) Ve výstupu může být uvedena moje anonymní přezdívka, nikoli mé vlastní jméno

V případě zájmu Vám také mohu nabídnout k autorizaci pasáže z našeho rozhovoru, které budu dále používat. Zaškrtněte prosím, zda máte o autorizaci zájem.

- A) Ano
- B) Ne

Máte právo být na Vaši žádost informován/a, které údaje jsou o Vás shromažďovány a za jakým účelem. Máte právo nahlížet do záznamů vedených o Vaší osobě a žádat o odstranění nedostatků při zpracování záznamů v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb.

Prohlašuji, že jsem četl/a celý výše uvedený text Informace o výzkumu (strana 1 a 2 tohoto dokumentu) a porozuměl/a jsem jeho smyslu. Souhlasím s mojí účastí v uvedeném výzkumném projektu a rozumím, že mohu souhlas odmítnout, případně svobodně a bez udání důvodů z účasti odstoupit.

Jméno a příjmení: Podpis:

V dne:

Za řešitelský tým:

Jméno a příjmení: Podpis:

V dne:

12. Příloha č. 2: Dotazovací schéma

Rozhovor Zelené mámy

Hlavní výzkumná otázka

Jak se změnil přístup environmentalistek ke spotřebě s příchodem prvního potomka?

Vedlejší výzkumné otázky

Jaké jsou hlavní spotřebitelská dilemata Zelených matek

Jak se Zelené mámy vyrovnávají s tlaky z venčí (médiá, přátelé, rodina...), které jim vštěpují své představy o ideální matce?/sociální normu?správné rodičovství?

Tématická oblast	Výzkumné otázky	Zjišťovací otázky
Sociodemografické údaje	<ul style="list-style-type: none"> - Kdo jsou moje respondentky? 	<ul style="list-style-type: none"> a) Tak, začneme otázkami na diktafon b) Jak se vlastně jmenujete? c) Kolik je Vám let? d) Jaká je Vaše původní profese před odchodem na mateřskou? e) Co jste studovala? f) Jste vdaná? g) Žijete v páru? h) Co dělá manžel? i) Jak staré je Vaše dítě? j) Jak se jmenuje?
Úvodní otázky	<ul style="list-style-type: none"> - Zúčastněné pozorování - Jak Zelené mámy řeší odpadovou situaci? - Jak vypadá typický den Zelené mámy? 	<ul style="list-style-type: none"> a) Mohla byste mě tu provést? - Jak to tady máte s odparkami? - Musíte chodit daleko do kontejnerů? - Snažíte se nějak snížit produkci odpadu v domácnosti? b) Mohla byste mi popsat Jak trávíte svůj běžný den od rána do večera?
Domácnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Jak se změni požadavky rodiny na obydlí s příchodem dítěte? - Jaké spotřebiče si ženy pořizují s příchodem dítěte? 	<ul style="list-style-type: none"> a) Jak dlouho už tady bydlíte? b) Jste tady spokojená? c) Chtěla byste do budoucnosti bydlet spíš na vesnici/ve městě? d) Jak jste se dostali k tomuhle bydlení? e) Kde jste bydleli dřív?
		<ul style="list-style-type: none"> g) S kolika lidmi ho sdílíte? (více generační domácnost/spolubydlení...) h) Co si myslíte o vícegenerační domácnosti? i) Jaké všechny elektronické spotřebiče využíváte? (mikrovláknku, myčku, pračku, sušičku, fén, lux, tv?) j) Koupili jste si některé z nich až v souvislosti s narozením dítěte?
Finance	<ul style="list-style-type: none"> - Jak se environmentálně šetrně žijící rodiny připravují na příchod dítěte? - Zatěžovaly je ekonomické důvody, proč dítě nemít? - Vnímají dítě jako velkou finanční zátěž? - Změní příchod dítěte míru jejich blahobytu? - Mají Zelené mámy pocit materiálního nedostatku? - Jak se Zelené mámy staví k zvýšenému množství odpadu (velká kapitola pleny) 	<ul style="list-style-type: none"> a) Jak dlouho jste dítě plánovali? b) Co hrálo roli při vašem rozhodování? c) Jak jste vnímala příchod nového člena rodiny vzhledem k rodinnému rozpočtu? d) Daří se Vám ušetřit? e) Jak jste sháněli vybavení? (oblečení/kočárek/postýlka/hračky/nočník/odsávače...)darem? f) Používáte látkové, nebo jednorázové pleny? Případně kdy jste začali používat které? g) Proč jste zvolila právě tuto variantu?(šetrnost k ž.p., časová náročnost/cena...?) h) Jaké věci pro Vás představovaly největší investici ve spojitosti s příchodem nového člena rodiny? i) Máte pocit, že se v něčem musíte omezovat? j) Kdy se chystáte vrátit do práce?
Volný čas (existuje?)	<ul style="list-style-type: none"> - Jak Zelené mámy tráví svůj volný čas? - Vážou se jejich koníčky s ochranou životního prostředí? - Kam jezdí na dovolenou a jak? - Jak se změnil způsob trávení volného času Zelených matek s příchodem dítěte a jaký to má dopad na šetrnost k životnímu prostředí? - Jak potomek ovlivní každodenní a sezónní cestování rodičů? 	<ul style="list-style-type: none"> a) Máte nějaké koníčky? b) Jak často se k nim dostanete? c) Jak dlouho už se jim věnujete? d) Baví Vás vyrábět věci rukama? e) Co třeba vyrábíte? f) Prodláváte třeba na fléru, nebo tak podobně? g) Máte zahradu? h) Měli jste zahradu už dříve, před narozením dítěte? i) Co pěstujete? j) Jaký podíl má na Vaší stravě samozásobitelství? k) Jak jste zvyklá trávit dovolenou? (léto/zima)? l) Kde jste byli letos? m) Změnil se váš způsob trávení dovolené s příchodem dítěte?

		<ul style="list-style-type: none"> n) Jaké dopravní prostředky využíváte k přepravě? o) Máte auto? (souvisí jeho pořízení s dítětem?) p) Jak dlouho už ho máte? q) Využíváte i veřejnou hromadnou dopravu?
Hra	Jak zelené mámy přistupují k důležitosti hry v životě dítěte?	<ul style="list-style-type: none"> a) Máte hodně hraček? b) Jak jste hračky získali? c) Jakým hračkám dáváte přednost? d) Regulujete hračky/dárky od rodiny a přátel? (Vánoce) e) Jak se celkově stavíte k darům?
Časová vytíženost	<ul style="list-style-type: none"> - Je mateřství propojeno s větší časovou vytížeností? - Jaký to má dopad na spotřebitelské chování ženy? - Jaký to má vliv na partnerský život? - Jak se změnil sociální život matky? - Je příchod dítěte provázán slevěním ze svých nároků k šetrnosti k životnímu prostředí? 	<ul style="list-style-type: none"> a) Máte pocit, že Vám na mateřské dovolené něco schází? b) Máte čas věnovat se věcem, které jste dříve nestihala? c) Jsou naopak aktivity, které už nestiháte? d) Jak odpočíváte? e) Vyrážíte někdy za zábavou i bez dítěte?
Rodina a vztahy	<ul style="list-style-type: none"> - Jakou roli hraje v chodu domácnosti širší rodina? - Z jakých rodin Zelené mámy pocházejí? - Přejímají Zelené mámy vzory mateřského chování ze své rodiny? - Pocházejí Zelené mámy z environmentálně šetrně žijících rodin? 	<ul style="list-style-type: none"> a) Bydlíte v blízkosti svých rodičů? b) Měla jste už dříve zkušenost s výchovou dítěte, než jste se stala matkou? (sourozenci/neteře/synovci..) c) Řekla byste, že i Vaše rodina žije environmentálně šetrně? d) Srovnala byste Vaše domácnost? e) Souzní s Vaším způsobem života? f) Za kým chodíte, když potřebujete s něčím poradit/pomoct?
Vnější tlaky	<ul style="list-style-type: none"> - Jak jsou Zelené mámy ovlivňovány médii/rodinou/kamarádkami?? - Jaký vliv mají média na jejich spotřebu? - Je Zeleným mámám blízký komunitní způsob života? - Odráží se na jejich chování i víra? 	<ul style="list-style-type: none"> a) Máte počítač/notebook/tablet/chytrý telefon/Tv? b) Kolik času denně trávíte s médii? c) Používáte sociální sítě? Jaké? (Couchsurfing/spolujízda/bazary/LETS,Flér) d) Využíváte diskuzní fóra na internetu?(ekoporadny,) e) Jste součástí i nějakého sdružení? f) Vyznáváte nějakou víru? g) Jak se to projevuje ve Vašem každodenním životě?
Strava	<ul style="list-style-type: none"> - Následují Zelené mámy nějaký alternativní způsob stravování? - Jak se změnil jejich způsob stravování s příchodem dítěte? - Kojí? - Dbají na environmentální šetrnost potravin, které nakupují? 	<ul style="list-style-type: none"> h) Máte pocit, že Vás environmentální způsob života v něčem omezuje? a) Kojíte ještě? b) Vaříte teď jinak, než dříve? c) Nakupujete jinak než dříve? d) Na čem si dáváte záležet při nákupu? e) Kde nakupujete? f) Změnily se nějak Vaše stravovací návyky s mateřstvím? g) Upřednostňujete určitý styl stravování? (vegetariánství, veganství, raw, bezlepek...) h) Dodržujete to striktně? i) Z jakých důvodů jste se pro tento druh stravy rozhodla? j) Setkáváte se někdy s kritikou způsobu Vašeho stravování? (rodina/doktoři/známí)
Environmentální informovanost	<ul style="list-style-type: none"> - Jak se Zelené mámy staví k populační krizi? - Jaké dilemata týkající se životního prostředí si spojují s příchodem mateřství? - Jak Zelené mámy vidí budoucnost? 	<ul style="list-style-type: none"> a) Sledujete nějak vývoj globálních environmentálních problémů, např. klimatické změny? b) Snažíte se nějak zapojit do řešení těchto problémů? c) Jak se díváte na státěm regulovanou fertilitu? (např. politika jednoho dítěte?) d) Co si myslíte o rozhodnutí nezaložit rodinu z environmentálních důvodů? e) Přemýšlela jste o tom? f) Jak si představujete život na Zemi za 20 let? g) Kde se vidíte za deset let?
Otázky na závěr		<ul style="list-style-type: none"> a) Plánujete další děti? b) Kolik? c) Chtěla byste se ještě na něco zeptat? d) Chtěla byste ještě něco doplnit?

13. Příloha č. 3: Zadání bakalářské práce

MASARYKOVA UNIVERZITA
Fakulta sociálních studií
Katedra environmentálních studií

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Pro: Marii Drahoňovskou

UČO: 450606

Imatrik. ročník: 2015

Vedoucí katedry Vám ve smyslu studijních předpisů o státních závěrečných zkouškách určuje

Téma bakalářské práce: *Zelené matky: proměna přístupu ke spotřebě u environmentalistek - prvorodiček*

Téma bakalářské práce v angličtině: Green Mothers: Change of the Consumer Attitude of Environmentally Concious - First Time Mothers.

Zásady pro vypracování:

Posluchač(ka) zpracuje bakalářskou práci při využití všech svých věcných i metodologických znalostí a dostupné literatury. Nedílnou součástí práce jsou i její stručná **anotace, index a seznam použité literatury** (blíže viz "Pravidla k vypracování bakalářské práce").

Rozsah bakalářské práce: 10 000 – 17 000 slov.

Pokyny pro vypracování:

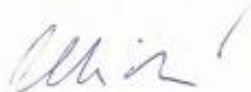
Cíle práce:

Zjistit, jak se s příchodem mateřství mění životní způsob žen žijících environmentálně šetrně. Jak se mění spotřební návyky prvorodiček? Jak na ně působí úbytek volného času či propad příjmů? Jak prvorodičky změnu každodenních rutin interpretují? Jaké má na jejich spotřebitelské chování vliv sociální okolí – norma, jak se má chovat „dobrá matka“? Jak si environmentalistky představují budoucí vývoj své mateřské role a svého životního způsobu?

Osnova:

- 1) Teoretická část
 - Mateřství v environmentální perspektivě
 - Mateřství jako significant life event
 - Sociální a mediální normy spojené s péčí o děti a spotřebou

- Proměna spotřebního chování domácností s příchodem dítěte
- 2) Empirická část
- Analýza kvalitativních rozhovorů s prvorodičkami

Mgr. Vojtěch Pelikán, PhD
Určený vedoucí bakalářské práce

doc. Mgr. Bohuslav Binka, Ph.D.
Vedoucí katedry environmentálních studií

Ve své práci posluchač(ka) vyjde především z těchto zdrojů:

Burningham, K., Venn S., *Are lifecourse transitions opportunities for moving to more sustainable consumption?*, Journal of consumer culture, Surrey, 2017. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1469540517729010>

Burningham, K. *Understanding and Practising Sustainable Consumption in Early Motherhood.*, Journal of consumer ethics, Surrey, 2017. Dostupné z: <http://epubs.surrey.ac.uk/841829/>

Černická, L., 2004: Environmentální aspekty spotřeby spojené s rodičovstvím. [online]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Yvonna Gaillyová. Brno, [cit. 2018-11-07]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/auth/th/ztjea/scan.pdf>

Librová, H., 1994: Pěstí a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti. Veronika, Hnutí Duha, Brno, ISBN 80-85365-18-8

The VOICE group, 2010: Buying into motherhood? Problematic consumption and ambivalence in transitional phases. Consumption Markets & Culture [online]. 13 (4) 373-397, [cit. 27. 11. 2018]. ISSN: 1025-3866. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10253866.2010.502414>

Thomas, G., Fisher, R., Whirmarsh, L., Milfont, T. L., Poortinga, W., 2017: The impact of parenthood on environmental attitudes and behaviour: a longitudinal investigation of the legacy hypothesis. Population and Environment [online]. 39 (3), str. 261-276, [cit. 21. 11. 2018]. ISSN: 1573-7810. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11111-017-0291-1>

Zavala, K., 2017: Z ženy matkou: prožívání mateřství současnými prvorodičkami [online]. Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Brno, [cit 7. 4. 2018]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/wcrqa/Kristina_Zavala_397441_bakalarska_prace

Datum zadání: 28.2.2018